

ОДБРАНА

Специјални прилог 197

140

ГОДИНА
ВОЈНЕ
ШТАМPE
У СРБИЈИ

Пише др Иван МИЈАТОВИЋ

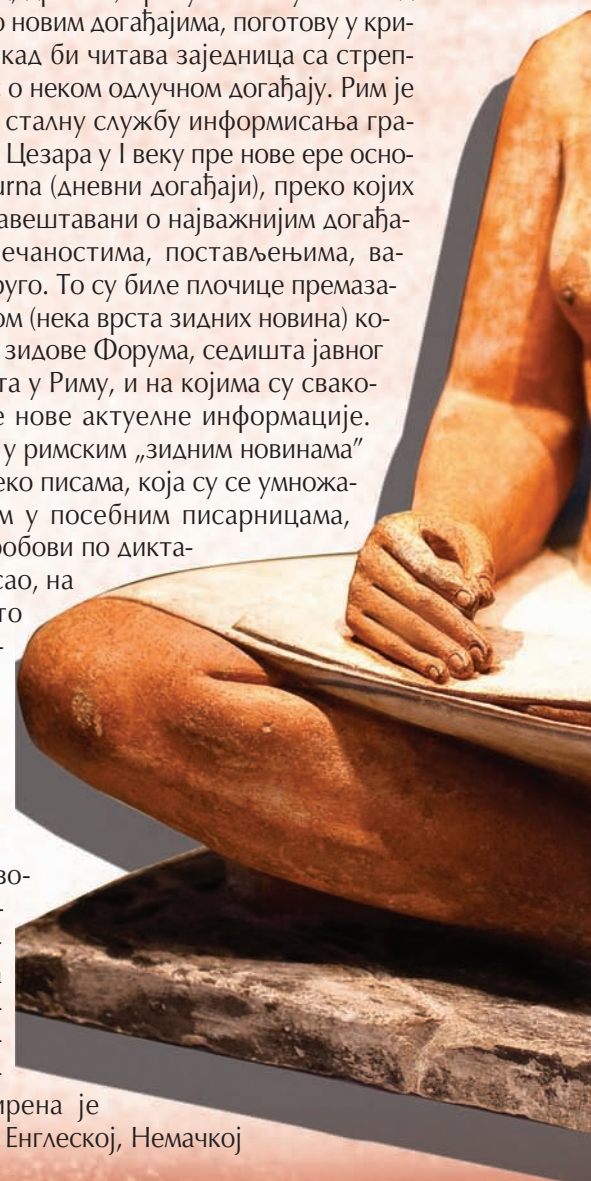
ЗЛАТНА НИТ

У трагању за истином историчари су често упућени на истраживање штампе и периодике, на чијим страницама се чува успомена на прошлост и огледају некадашње прилике, људи, исписују догађаји и збивања, открива морал, пројектују жеље и идеологије, формира јавно мњење. Не каже се узалуд да народу без новина недостају темељи слободе. Оне су прозор у свет, средство општења међу људима, читанке савремених идеја, размишљања и стремљења. И кад су зауздане и кад владајући кругови њима манипулишу, и онда су оне слика времена. У прошлости свих народа штампа је играла значајну национално-политичку, друштвену, културно-просветну и књижевну улогу и представљала израз духовних струја народа. И данас, мада многи теоретичари комуникација сматрају да их је време прегазило, новине и магазини нуде прегршт информација. Заинтересованима су понуђени богато илустровани магазини или нешто сиромашније дневне новине које се гомилају на киосцима. Међу њима дуго су били и војни листови и часописи.

Један од најзначајнијих догађаја у историји људске културе и цивилизације и револуцију у ширењу информација представља проналазак штампе. Нема сумње да је штампа одиграла прекретничку улогу у развоју људског друштва. Усмена комуникација почива на непосредној интеракцији двоје или више људи који се међусобно виде и чују. Та размена информација по правилу је допуњена језиком покрета и звуковном интонацијом. У писаној комуникацији текст (касније и слика) постоји независно од аутора, као творевина логична по себи и за себе.

У историјском развоју све друштвене заједнице вишег степена (град, држава) прикупљале су и каткад објављивале вести о новим догађајима, поготову у критичним временима кад би читава заједница са стрепњом очекивала глас о неком одлучном догађају. Рим је имао организовану сталну службу информисања грађана. У време Јулија Цезара у I веку пре нове ере основана су тзв. *acta diurna* (дневни догађаји), преко којих су грађани Рима обавештавани о најважнијим догађајима, ратовима, свечаностима, постављењима, важним одлукама и друго. То су биле плочице премазане воском или гипсом (нека врста зидних новина) које су постављане на зидове Форума, седишта јавног и политичког живота у Риму, и на којима су свакодневно исписиване нове актуелне информације. Новости објављене у римским „зидним новинама“ ширене су даље преко писама, која су се умножавала преписивањем у посебним писарницама, установама где су робови по диктату обављали тај посао, на исти начин као што су се тада умножавала и књижевна дела.

Познато је да су у Кини под династијом Танг (618–907) постојале „рукописне новости“, намењене масовном информисању, али се не зна тачно датум њиховог настанка. Употреба те врсте информисања проширена је од 13. до 15. века у Енглеској, Немачкој

и Италији (Венеција). И мада се ови производи не могу назвати медијем масовног комуницирања у пуном смислу те речи, као медиј групног информисања зидне новине задржале су се у сиромашнијим и парохијалним заједницама до средине XX века. Има историјска култура који у оваквим зидним новинама виде претечу плаката.

Од XIII века у Европи се јављају облици информисања писани и преписивани руком и прављени у периодичном ритму – „писане новине“. Ти скромни преци модерних новина јављају се најпре у Енглеској, а у Немачкој и Италији добили су велики значај у XV веку. Најчешће су то биле вести о ратовима, витешким турнирима, открићима нових земаља или извештаји о ценама, трговини, продаји и слично. У XV и XVI веку тај облик информисања нарочито је био развијен у Венецији, важном политичком и трговачком центру, где су се стицале вести са свих страна света. Ту су постојале посебне писарнице, нека врста првих редакција, у којима су сакупљане, преписиване у више примерака и продаване информације. У њима су радили писари, називани „новеланти“ или „газетанти“, који су за тај посао примали одређену новчану награду (плату). Има довољно елемената да се рад у тим писарницама сматра зачецима новинарства као професионалне делатности, а „новеланти“ претечама данашњих новинара.

Давно пре Европе (у XI веку) у Кини је била позната штампарска вештина, али она тамо није доживела ширу примену. И у Европи,

Штампарска преса 1568. година

и пре Јоханеса Гутенберга из Мајнца у Немачкој, била је позната штампарска техника за умножавање слика и текстова, који су се претходно урезивали на дрвеним или бакарним плочама (дрворез и бакрорез). Гутенберг је већ 1436. године имао некакву штампарску машину, којом је грубљим словима штампao неке мање ствари, али се првом штампаном књигом сматра чувена Библија, на 1.282 фолио-странице, на латинском, која је 1455. године штампана у стотинак примерака.

Гутенбергова галаксија

Начин на који је Гутенберг израдио слова остао је непознат. Било је потребно сачекати дело De ea Pyrotechnica В. Бирингуча (Vannoccio Biringuccio) 1540. године да би се сазнао поступак словног лива. Штампарије са покретним словима за кратко време су се појавиле широм Старог континента: у Келну (1464), Базелу (1466), Риму (1467), Венецији (1469), Паризу, Нирнбергу и Сор-

Гутенбергова „Библија“

Статуа писара из Египта

бони (1470), Милану, Фиренци и Напуљу (1471), Будимпешти (1473), Оксфорду (1480), Цетињу (1494), Москви (1553) и тако даље.

Од проналаска штампарске пресе (1436) до покретања првог периодичног листа у Келну (1470) прошло је више од три деценије, а да би се појавиле прве штампарске новине требало је да прође и више од 150 година. Од појаве штампарства до првих новина у Европи прошло је скоро два века, те се први дневни лист (*La Gazette*) појављује у Паризу тек 30. маја 1631. године. Први штампани дневник појавио се у Лондону 1702. године (*Daily Courant*), а научни часопис у Француској 1665. године (*Le journal des savants*). У суштини, могло би се с прихватаљивом вероватноћом рећи да је у XVII веку рођена штампа, која се у наредном столећу почела брже ширити по Европи и свету да би на наш простор стигла после ослобођења од турске власти.

Пионирска улога новина у развоју модерног друштва из корена је изменила начин коришћења културних вредности, које су одједном постале репродуктивне и преносиве. Проналазак штампарске пресе и покретних слова отворио је пут ка слободном бављењу духовним дисциплинама, а почео је да се рађа и „човек од пера“ као засебно занимање: новински садржаји не могу се само сакупљати и преносити, већ се морају и правити.

Војна штампа је специфичан облик штампе намењен пре свега припадницима оружаних снага. Публикације које се објављују са префиксом војна представљају најчешће дневне, недељне, месечне и

друге информативне писане медије војног садржаја, намењене пре свега посебној популацији – оружаним снагама, али и осталима који су заинтересовани за такав вид информација.

Покушаји издавања војних листова јављали су се још у првој половини XVII века, убрзо након штампања првих дневних листова, али се у већем броју јављају тек у стајаћим армијама почетком наредног века. Један од првих листова представља *Ведомости о военных и иных делах, достойных знания и памяти*, који је основао Петар I Велики 1703. године. У то време војни ли-

стови су углавном представљали спорадичне публикације кратког века, без јасно одређеног карактера и намене. Војни часописи, којих има више и углавном се редовно издају, једним делом садржаја често надокнађују непостојање војних листова. Само у Француској у периоду од 1789. до 1800. године излазило је око 1.350 разних војних гласила.

У другој половини XIX века има све више војне штампе, која се устаљује са јасно одређеним карактером и задацима. Поред „централних“ војних гласила, све чешће се објављују и видовски, родовски, па чак и пуковски листови. Карактеристично је да све више маха узима појава да се о приватном трошку штампају војна гласила, као на пример у Великој Британији, али се та појава раширила и у друге земље света (па и у Србији).

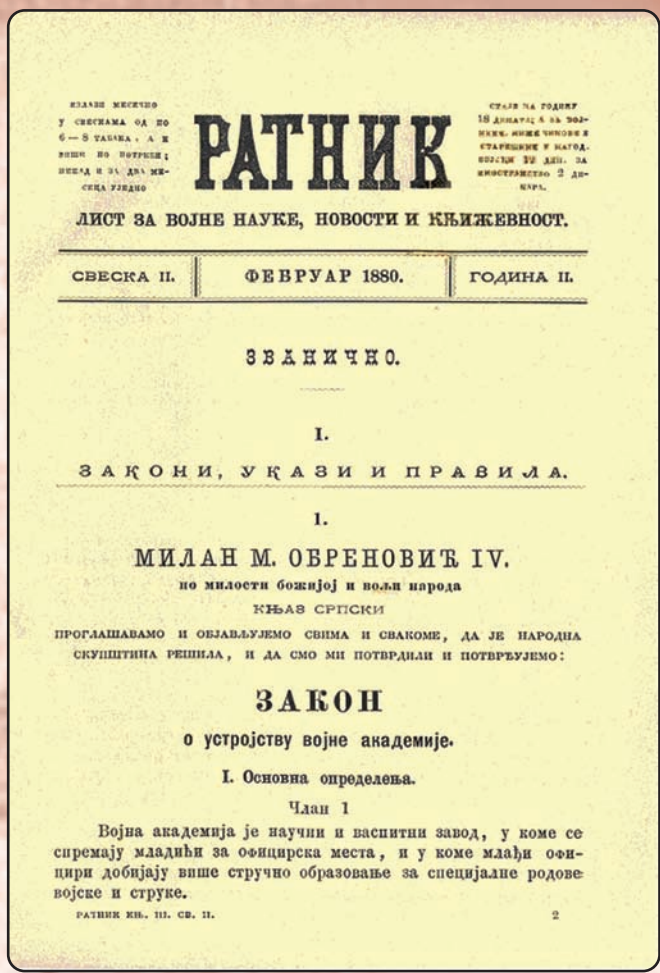
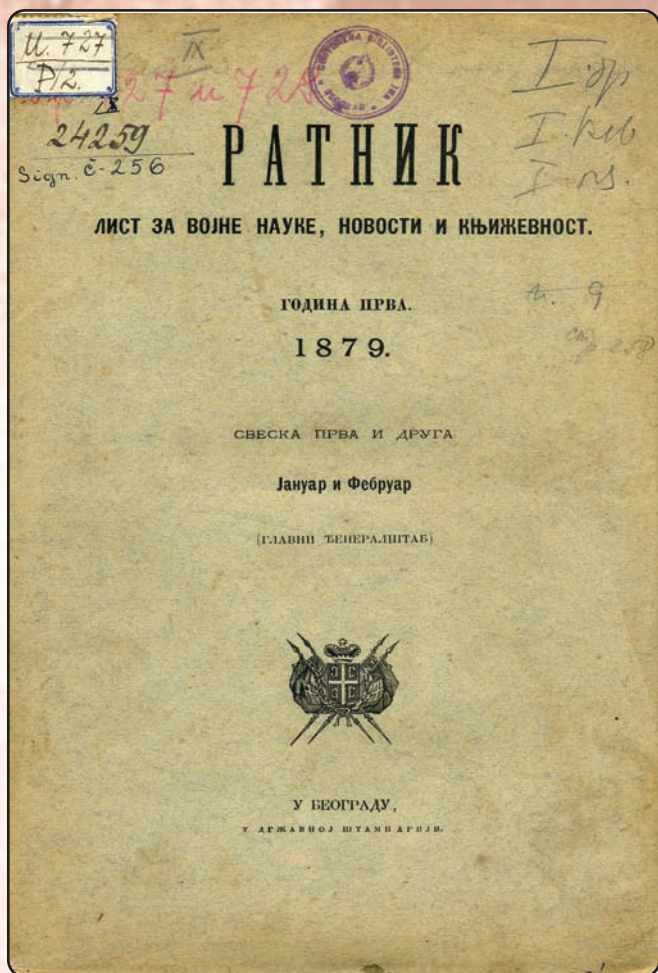
У Првом светском рату војна штампа доживљава процват. Карактер рата наметао је потребу да се преко војних листова војницима објашњавају циљеви рата, али и да им се пружи одређена врста разоноде у дугим годинама рововског ратовања. У то време, војни листови издавани су у јединицама од ранга чете (у неким државама ранга батаљона). Иако богата, издавачка делатност у том периоду била је подвргнута оштрој цензури у којој је било забрањено писати о распореду јединица, губицима, плановима и др.

Након Првог светског рата, у већини земаља број војних листова знатно се смањио, али у корист садржајног квалитета. Тенденције информисања сопствених оружаних снага и у новоформираним државама узео је маха издавањем часописа који су се бавили дилемама војне струке.

Први српски магазин штампан је у Венецији

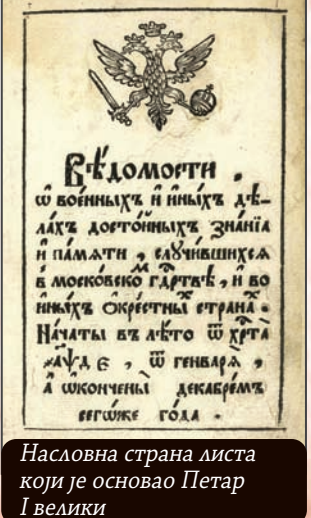
На почетку бурне историје српске периодичне штампе стоји *Славено-сербски магазин*, објављен 1768. у Венецији. Покренуо га је, као издавач и уредник, Захарије Орфелин. Нема поузданијих података о

разлозима због којих магазин није наставио с издажењем. Припремивши идеју о употреби народног језика у књижевности и култури, *Славено-сербски магазин* убрзао је појаву првих српских новина, које су се такође родиле изван српске матице. У Бечу је марта 1791. године почео да излази лист *Сербскија повседневнија новина* (касније само *Сербскија новина*), два пута недељно на четири стране формата 17x32 центиметара. Издавачи ових новина били су браћа

Публије и Георгије Маркидес Пуљо, грчко-цинцарског порекла, ослоњени на подршку и помоћ неколицине српских трговаца у Бечу. Ове новине, којима ће Срби законрачити у нову, дотад непознату област јавног живота, штампане су „простим српским језиком“, како би их могли читати и они „којима високи стил познат није“. Крајем 1792. престале су да излазе, што због примедби бечких цензора, што због недовољног броја претплатника.

Насловна страна листа који је основао Петар I велики

Пре него су се угасиле прве српске новине, такође у Бечу, августа 1792, почео је да излази још један српски лист – *Славено-сербскија вѣдомости*. Имале су око стотину претплатника и престале да излазе децембра 1794, иако су садржајем биле занимљивије и прегледније од првенца браће Пуљо.

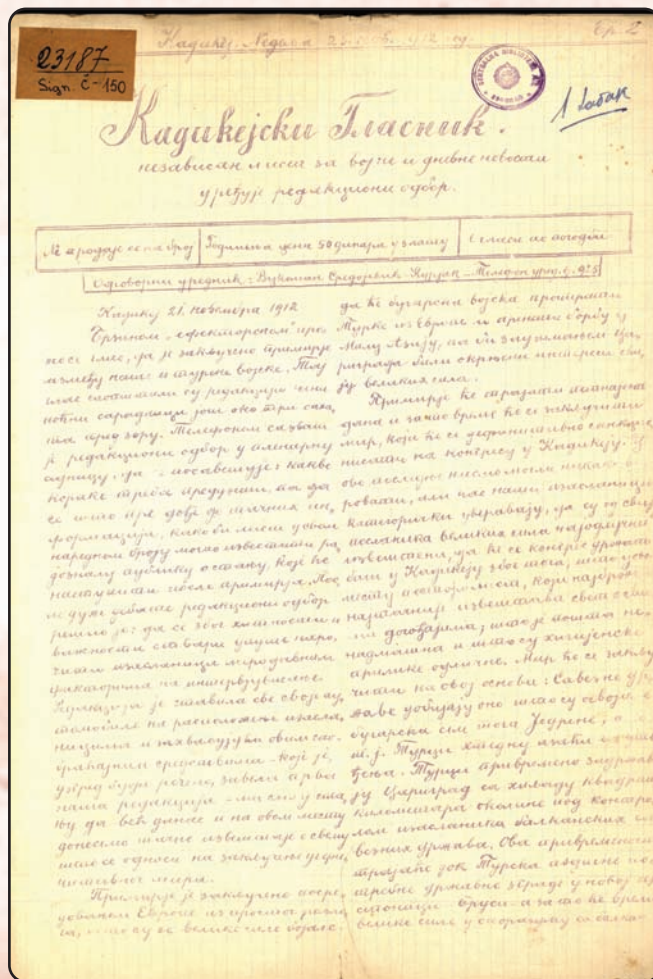
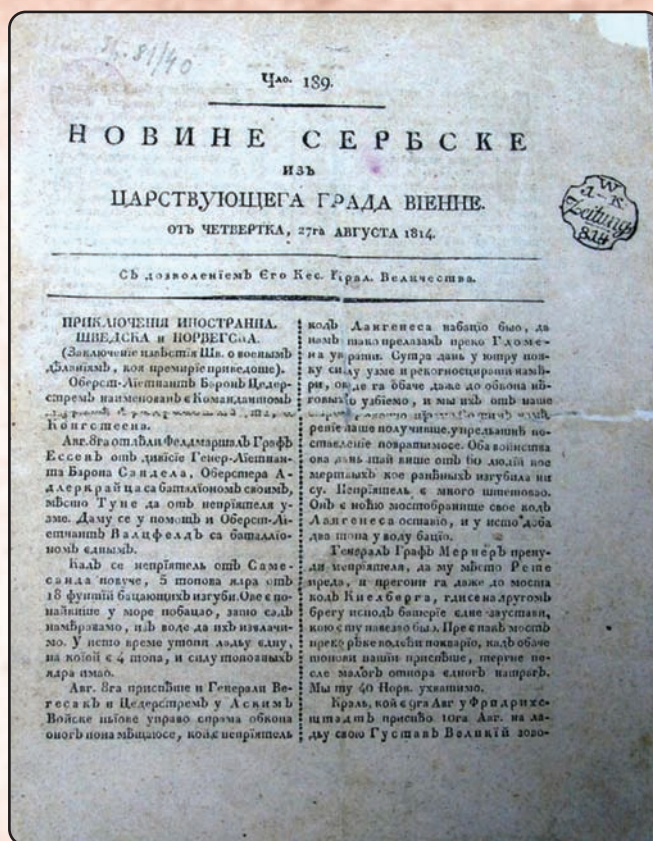
Скоро пуне две деценије потом Срби у Бечу, који је био и велико словенско и српско културно средиште, нису имали ни своју штампарију нити своје новине. Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић, два млада студента медицине, штампали су априла 1813. у Бечу проглас којим најављују издавање новина на српском језику. Новине су се појавиле 1. августа 1813. под именом *Новине сербске из царствију и шег града Вијене*. Пуне три године излазиле су као дневни лист, под уредништвом споменутих имењака. Новине су се угасиле фебруара 1822. године, не успевши да број претплатника повећају до осам стотина, што би било економски исплативо.

Рађање новина у Србији

Рођење првих српских новина у Србији подстакнуто је политичким, друштвеним и економским променама, које су изазвали ослободилачки устанци и постепено узрастање младе српске државе. После Хатишерифа од 1830, којим је кнежевини Србији призната потпуна унутрашња аутономија, Срби су добили право да могу „постављати у земљи својој печатње књига, болнице за своје болеснике и школе ради воспитанија своје деце”.

Прве новине у Србији почеле су да излазе под називом *Новине србске* 5. јануара 1834. у Крагујевцу, тадашњој престоници, која је имала нешто више од две хиљаде становника (Београд, највећи привредни и културни центар, имао је седам хиљада житеља). Издавач је била Државна штампарија, уредник Димитрије Давидовић, обим један табак средње величине, а цена два талира годишње. *Новине србске* биле су службено и политичко гласило у државном власништву. Излазиле су једном недељно. Од јула 1835. новине излазе у Београду, где је премештена и Државна штампарија која их је издавала. Од 1843. промениле су назив у *Србске новине*. Средином XIX века у Србији је већ излазило пет листова: два политичка, један књижевни, један стручни и један пољопривредни.

Војна штампа у Србији се појавила релативно касно. Сматрајући да у Европи вероватно нема државе која има тако мало књига из „гране војничке”, те да се то што пре мора исправити, Јован Драгашевић је 1864. године почео да издаје приватни војни лист *Војин*, као „лист за војничке науке, вештине и новости”. Часопис је требало да се бави „...организацијом, администрацијом, тактиком, стратегијом, артилеријом, војним грађевинарством, ратном историјом, географијом и топографијом, статистиком, науком о оружју, војничким судством итд.”. *Војин* представља зачетке организованог и институционализованог информисања војничког састава. Као да је предвиђао, веровао и надао се да ће његове речи као и његова дела оставити дубоки траг у историјском памћењу модерних официра 21. века, Драгашевић ће у „Посла-

ПЛОДАН ПИСАЦ И ВРХУНСКИ ВОЈНИК

Јован Драгашевић, почасни ђенерал (4. фебруар 1836. – 1. јули 1915), завршио је Артилериску школу 1860. године са III класом, када је и произведен у чин пешадиског потпоручника. Одмах после завршетка Артилериске школе постаје и њен професор и предаје током 26 година професорског рада неколико предмета (Историју – општу и српску, Географију, Историју ратне вештине, Стратегију, Статистику и Стилистику). Био је оснивач, власник и уредник првог српског војног часописа *Војин*, а као начелник Историског одељења Главног ђенералштаба уређивао је и војни часопис *Рајник*. Био је редовни члан Српског ученог друштва и Српске краљевске академије. Остао је неизбрисиви траг у образовању младе српске официрске интелигенције, развоју војних наука и стварању нових погледа у српској војсци. Активно је учествовао у ратовима 1876–1878. године. Плодан војни писац који је објављивао поред чланака у *Војину* и *Рајнику* и велики број књига из области географије, етнографије, реторике, историје и статистике. Поред војних дела писао је поезију и драме.

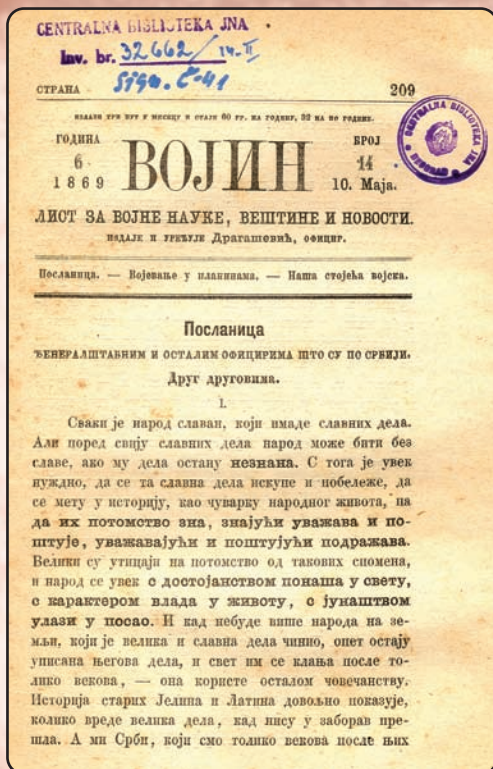
7

ници ђенералштабним и осталим официрима што су по Србији – друг друговима” у *Војину* број 14 од 10. маја 1869. године написати: „Сваки је народ славан, који имаде славних дела. Али и поред свију славних дела народ може бити без славе, ако му дела остану незнана. С тога је увек нужно, да се та славна дела искупе и побележе, да се метну у историју, као чуварку народног живота, па да их потомство зна, знајући уважава и поштује, уважавајући и поштујући подржава.” Војска је била и остаће један од највернијих чувара традиција српског народа и српске војске. Ипак, због учесталих финансијских проблема *Војин* је престао да излази 1870. године, али је потреба за чувањем традиција остала.

Актом о покретању *Рајника* – ФН 408 Министарства војног, Мишковић образлаже због чега се овај лист покреће и између осталог каже да је „Војска без свога листа као човек без говора”. Водећи српски војни часопис трајаће 61 годину, са прекидима онда када „загрме топови”, а ратна дејства спрече војне писце да се посвете писању. Прекиди у излажењу *Рајника* били су 1912–1913. и 1914–1921, да би са отпочињањем рата у Југославији престао да излази од априла 1941. године.

Покретањем *Војног службеног листа* 1881. године, на иницијативу ђенерала Милојка Лешјанина, тадашњег министра војног, „званични” део више није штампан у *Рајнику*, а *Службени војни лист* отпочеће свој живот, променити неколико династија, државних уређења, доносећи на својим страницама кључне акте који уређују живот у војсци, обавештавају о унапређењима, одликовањима и доносе уредбе од круцијалног значаја.

Садржај *Службеног војног листа* један је од доказа да је српска војска била међу најотворенијим у Европи. На пример, у њему су објављивани и подаци који се и у данашње време сматрају строго поверљивим или поверљивим (локације и дислокације јединица, постављање свих официра и чиновника, чак и у обавештајним телима и друго). Нису објављивани документи о ратним припремама, о припремама и извођењу борбених дејстава и слично. Распоред официра који су добровољно учествовали у четничким акцијама објављиван је онако како су они наводили у својим молбама (на пример, неплаћено одсуство у Италији). За официре који су уочи балканских ратова упућивани у специјалне, најчешће извиђачке акције, објављивано је да су на располагању.

210 ПОСЛАНИЦА

живели, немамо скоро никаквих спомена о делима наших предака, при свем том, што из последица не-којих видимо, да је и код њих морало бити великих дела; али, на нашу жалост и штету, није нам познат ни начин, како су они ово и оно извршили. Да пак у начину има поуке за познија времена, то неподлежи никаквој сумњи; јер у начину још огледа се карактер, темперамент, наука, уметност и вештина самога народа, а то све бележи нам душеван и физичан капацитет народа, и казује нам, колико он има продуктивне снаге у различитом правцу, и колико мери ђенија за своја дела. Према томе пак удешавају се и сретства за садашњост и будућност, и — по размери промене у духу времена, у унапређеној науци и уметности, у околностима и потребама, — отварају се врата онима, који су позвани, да народ руководе.

Ми хрљиво знамо и политичку нашу историју: нама су овде предана само дата о фактима без савезних комбинација ондашњег става земље и народа према себи и другима, с којима се у додир долазило. Ми неумемо многе догађаје из наше историје да критичко-историјски оценимо, него само нагађамо, а нагађање није знање. О ратној пак историји тако мало знамо, као да наши стари никаквих ратова ни имали нису. И кад неби било споменуто српских ратова у политичкој нашој историји, ми би морали мислити, да су Србији — што су добивали, не на сабљи већ на поклоном, што су губили, не на међану већ на перу. А то није тако било.

— Ал да оставимо то старије време.

ПОСЛАНИЦА 211

У нашој најновијој историји, у нашем препорађају, има много ствари, што не знамо. Но што не знамо политичке ситуације и факта, то и шводи и нешводи; али што слабо разбирамо о начину војевања, то је свакојако штета.

Сваки народ има своје особине, у свачему па и у војевању. И српски народ показао је у ратовима за своју слободу таквих особина, којима се и дивити и поносити можемо. Па како је он те своје особине показивао у подобним околностима са будућим, с подједнаким оружјем са садашњим, по једнаком попришћу с настојећим — онда мислимо, да нам мора много бити у интересу, да изучимо сав њихов начин војевања: да проучимо како су војску дизали, како је надржавали, како кретали: да прохотримо где им бијаху аборишта, где ли разбојништа; да разгледамо како им бијаху размештене браничне и нападне пруге; у опште: да изучимо њихову организаторску погодност, административну уметност, стратигијску даровитост, тактичку окретност и ратничку ваљаност. То би било од неоцењене користи за наше уређење војске и за будуће војевање.

Те пак ствари могле би се још за неко време дознати. Из списка (у зван. Срп. Новинама^{*)}) оних људи, који се борше с кнезом Милошем, могло се видети, да их има још доста у животу,^{**} и од њих би се могло много што шта чути и научити. А крајње је време, да из живих споменика испшмемо нашу нову ратну историју која ће потомству бити као драги

* у 1865, кад је ово у главноме и писано.
** Наравно, да их је данас много живео, него пре 4 године.

Генерал Милошко Лешјанин

Крајем XIX и почетком XX века у Србији је покренуто још неколико војних часописа у уредништву Министарства војног (*Војин* 1879–1889, *Глас војске* 1890), али кратког века, затим приватни листови *Српска војска*, независни недељни војни лист који је излазио од 1908. до 1912. године, *Узданица* као „војнички лист за науку, неговање војничких врлина и витешку забаву“, који је излазио од 1901. до 1912. године у прво време недељно, а након 1905. године месечно. Краћи период излазили су и листови *Арџилериско-инжињериски гласник* (1905–1906) и *Војска* (1903–1907).

Балкански ратови и Први светски рат довели су до престанка излажења не само војних већ и цивилних гласила. У Првом балканском рату 1912. године излазио је специфични *Кадикејски гласник*. Куриозитет је да је то руком писани часопис, који је зарад потреба информисаности војничког састава успео да превазиђе све техничке препреке које су му се нашле на путу. У уводнику овог гласника, писаног у Кадикеји, о разлозима покретања уредништво каже: „Ми покрећемо лист, да овај народ види, да његови ослободиоци располажу не само бајонетима, већ да је тај народ кадар, да га и просвети, да му отвори пут напретку у сваком погледу.“

Сва штампа у току рата (цивилна и војна) потпадала је под ригорозну и строгу цензуру која је била у надлежности војне и политичке власти, тако да је било забрањено писати о распореду и кретању јединица, њиховом бројном, моралном и борбеном стању, као и о плановима Врховне команде. Такође, било је регулисано да се о савезницима и њиховим акцијама (војним и политичким) мора писати афирмативно.

МИНИСТАР УРЕДНИК

Јован Мишковић, ђенерал (6. јули 1844 – 20. октобар 1908), завршио је Артилериску школу 1865. године. У чин ђенералштабног мајора унапређен је 1876. године, а исте године и у чин ђенералштабног потпуковника. У чин пуковника унапређен је 1883. године. Обављао је велики број одговорних дужности, од којих се издвајају: шеф ђенералштаба Алексиначке војске, ађутант кнеза Милана, начелник Главног ђенералштаба и министар војни у више наврата. У Српско-турским ратовима 1876–1878. године био је на командним дужностима, а у Српско-бугарском рату 1885. године био је командант Дринске дивизије. За време првог министровања покренуо је часопис *Ратник*. Члан Српске краљевске академије наука постао је 1894. године. Један је од најумнијих српских официра и један од најплоднијих војних писаца са краја XIX века. Поред великог броја радова у часописима објавио је и велики број научних дела.

РАТНИК
ЖИТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, НОВОСТИ И КЉИЖЕВНОСТ
КЊИГА XXI СВЕМА IV ГДИНА XI
НОВЕМБАР 1888.

МОСОВСКА ВИТНА
(15 Јули 1888 године)
ВОЈНО-ИСТОРИЈСКА ГЛАВА
Јов. Мишковић
У Београду

У Београду на Косово и радме у очи војне.
У Београду на Косово и радме у очи војне.
У Београду на Косово и радме у очи војне.

Српска војска. — Овај списак била је писана, нити је била војска, ни омао јој било чинило, пространица. Алармне државне, него и овог недовољно наше војне организације.

Иако је Дунав, у времеу своје највеће војне и величане, могао да послужи за одлучне ратне шротне Бојне 1200 и Нилангаја 1825" једна око 80 до

У Београду, Б. 1888. г. 112.

„Службени Војни лист” из 1881. године и пушка система Маузер – Миловановић, ђенерала Милојка Лешјанина

Потребе војске и становништва с почетка Првог светског рата наједном су постале другачије у смислу информисања, тако да напори српског Ратног пресбирија и Врховне команде бивају крунисани редовним званичним извештајима у облику дневних информација прво у *Рајном бележнику* (почео да излази прво у Ваљеву да би седиште касније било премештено у Крагујевац) од јула 1914. године, а касније *Рајном дневнику*. Догађаји са краја 1915. године и драматично извлачење српске војске прекинули су излажење не само овог листа, већ и других гласила да би се *Рајни дневник* обновио у Солуну 1916. године и излазио до краја рата. Осим овог званичног војног гласила, јављају се и гласила *Најпрег – En Avant* (у издању Команде резервних трупа и Подофицирске школе српске војске у Бизерти) и многа друга цивилна гласила која су излазила у функцији тумачења војних и политичких потеза војно-државног врха, надоместивши на тај начин празнине у информисаности војске и народа.

Славни претеча послератних војних новина

У периоду излажења *Рајника* од 1879. године па све до 1914. године тај часопис био је полигон за пласирање знања из разних „војних грана“. За Ратник тога времена и посебно за независна (приватна) војна гласила карактеристично је да су у њима српски војни писци инсистирали да држава примењује у

практици верификована знања. Највише порука упућивано је официрима, те је стога *Рајник* имао неизмеран значај за стручно оспособљавање припадника војске, чиме је индиректно утицао и на квалитет њене борбене изградње, развој ратне вештине, стратегије и тактике и на очување од заборава догађаја и личности из ратне и војне прошлости, и на тај начин остварио својеврсни културолошко-цивилизацијски утицај на војску, друштво, народ...

Војска Кнежевине/Краљевине Србије и Краљевине СХС/Југославије пролазила је кроз веома динамичне процесе организацијских, формацијских, државних, династичких и других промена, од којих су многе биле суштинске. Можда и више него други државни органи у том периоду, војска је била подвргнута критичком суду, где природна затвореност војне организације није долазила до изражаја. Ипак, чињеница је да, иако су „војна питања“ била предмет расправа на седницама скупштине, у војним часописима, па чак и у дневној штампи, она су ипак остала пред-

мет решавања уског, стручног круга људи у Министарству војном и Генералштабу.

Анализирајући писање Ратника кроз више од пола века постојања и упоређивањем са задатим параметрима у погледу његове мисије, намеће се закључак да су основни постулати постављени пред овај часопис еволуирали кроз дуги низ година излажења. Како се развијала српска и југословенска војна наука, тако је и Ратник еволуирао прелазећи „трновит пут“ од српског листа за војне науке, новости и књижевност до југословенског

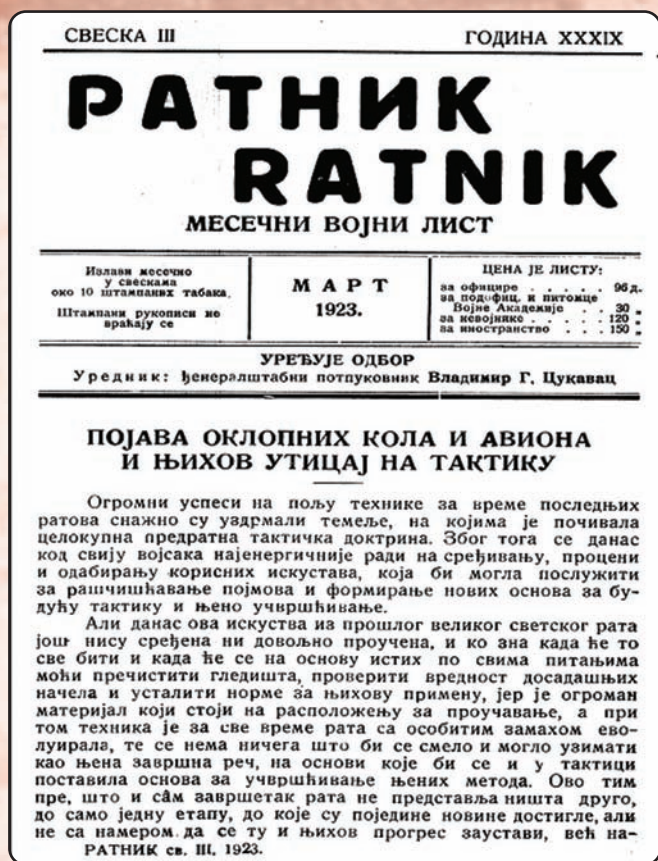
интервидовског војно-научног часописа. Овај дуги период излажења омеђен је Првим светским ратом као општом и светском прекретницом у развоју војне мисли у свету.

Велика празнина у српској војној литератури и потреба за образовањем, али и помањкање уџбеника, училили су да *Рајник*, у коме је штампано много војних студија, расправа и других чланака из најразличитијих војних области, има велики утицај на даље развијање војних знања и усавршавање старешинског кадра у српској војсци крајем XIX и почетком XX века. *Рајник* је отворио своје странице не само официрима у Србији жедним знања, већ и широкој читалачкој публици у свету, која је са пажњом пратила све модернизацијске процесе, не само код великих сила, већ и код „малих армија“. Ти модернизацијски процеси нису били само у домену техничке модернизације, већ и у домену модернизације војне мисли. На местима уредника налазили су се тада водећи српски војни теоретичари, команданти. Зато је из плејаде уредника *Рајника* велики број познатих команданата и војсковођа, који су своје теоретске радове заменили практичним успесима на бојном пољу.

До 1914. године у часопису *Рајник* објављена су 2.903 чланка у 367 свезака (месечне свеске или двоброј), који су се бавили војним наукама, новостима на пољу војне мисли и технике и испољили огроман утицај на едукацију и усавршавање официрског кора. Током свог постојања у овом периоду, часопис *Рајник* био је окренут, пре свега, историји ратова и ратној вештини, као основним компонентама образовања сваког савременог официра. Угледајући се на савремене европске војне листове, Ратник је потпуно одговорио захтевима научног листа уопште и културним, информативним и образовним потребама српске војске.

Рајник је до краја остао мултидисциплинаран часопис јер садржи члан-

ке из више научних области: војне науке (ратна вештина), историје, географије, права, психологије, социологије, медицине, технике, лингвистике, организационих наука, економије... Иако је предмет његовог интересовања опште природе, *Раџник* је првенствено расадник војних наука и вештина. Утицај високообразованих официра, пре свега европски образованих, у овом часопису се највише осећао. Радови умних људи из војске тога времена из стратегије, тактике, артиљерије, географије и других области учинили су доста за подизање српског официрског кора. Било је значајних, студизних и обимних чланака који су продирали у неистражене области. Многи такви радови касније су штампани као посебна књига.

Раџник је пратио највеће европске војне ствараоце, пре свега немачке, француске, руске и аустријске. Преносио је и коментарисао сва догађања у европској војној пракси и теорији, почев од научних достигнућа до критичких осврта на књиге и оцене разних стручних часописа. На тај начин надокнађивао је недостатак добрих информација и недовољну обавештеност, јер су српска војна публицистика и историографија биле у повоју. Несумњиво је да је *Ратник* садржајем, тематиком и разноврсним радовима из многих области, остварио велики утицај на опште образовање војске, посебно официра и подофицира, као и да је поставио темеље „српске војне књижевности“. С једне стране, многи угледни српски војни теоретичари огледали су се на његовим странама, а с друге био је нека врста уџбеничке литературе за младе официре.

Први светски рат донео је прекид у излажењу *Раџника*, а када је рат завршен часопис се појавио у новој држави у новом окружењу и преузео улогу базичног „општевојног листа за војне науке и књижевност“ у средишту војнотеоријске мисли Војске Краљевине СХС/Југославије. Војна штампа је као неумољиви хроничар бележила кретања у војсци и друштву у домену војнотеоријске мисли, те је на тај начин била активни субјекат и чинилац времена. Она је давала снажне импулсе ка модернизацији војске и уједињењу официрског кора, који је дубоко раздиран поделами победника и побеђених. На простору који је био спој више географских и културних области, актом уједињења 1. децембра 1918. године настало је Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Крај Првог светског рата и стварање „нове државе“ за српску војску и њен народ значио је и ново окружење, нове навике и, наравно, нову војску. Војска нове државе била је у потпуности одраз свих процеса кроз које су пролазили и друштво и држава.

Обнављање *Ратника*

Ђенерал Михајло Рашић, покретач послератног *Ратника*, сматрао је да обновљени лист треба да обухвати углавном два дела рада: један, у правцу егализирања идеја и метода на материјалном делу наставе, обавештавања и, други, у моралном и васпитном правцу, да цео наш официрски кор, а преко њега и целу војску, запоји једним духом и осећајем дужности према нашој великој Отаџбини.

Окосницу нове војске чинили су српска војска (искусни кадар са Солунског фронта) и недемобилисани са територија старих граница Србије. Други елеменат, који ће допунити нову војску, било је људство бивше аустроугарске војске и у малом броју кадар црногорске војске. У бици са временом, са ставовима великих сила, са нерешеним питањем границама и опасности од агресије са севера, у времену када су се решавала крупна државна питања, потреба за стручним војним листом била је велика, пре свега зато што ратно искуство није могло да надомести стручност која се тражила.

Развијање стручности официрског кора један је од задатака будућности младе новостворене државе, а носилац тог задатка требало је да буде *Раџник*. Осим овог задатка обновљени *Раџник* требало је да буде часопис у средишту војнотеоријске мисли и да доприне се изградњи војне науке у новоствореној држави и војсци. Такође, својим укупним ангажовањем требало је да иницира активности на модернизацији војске и да осветљава путеве за практично деловање.

Правдајући тако дуг прекид излажења листа, уредништво (први послератни уредник био је потпуковник Војин Максимовић) наводи као главни разлог „што слободне сарадничке снаге није било, јер су сви његови

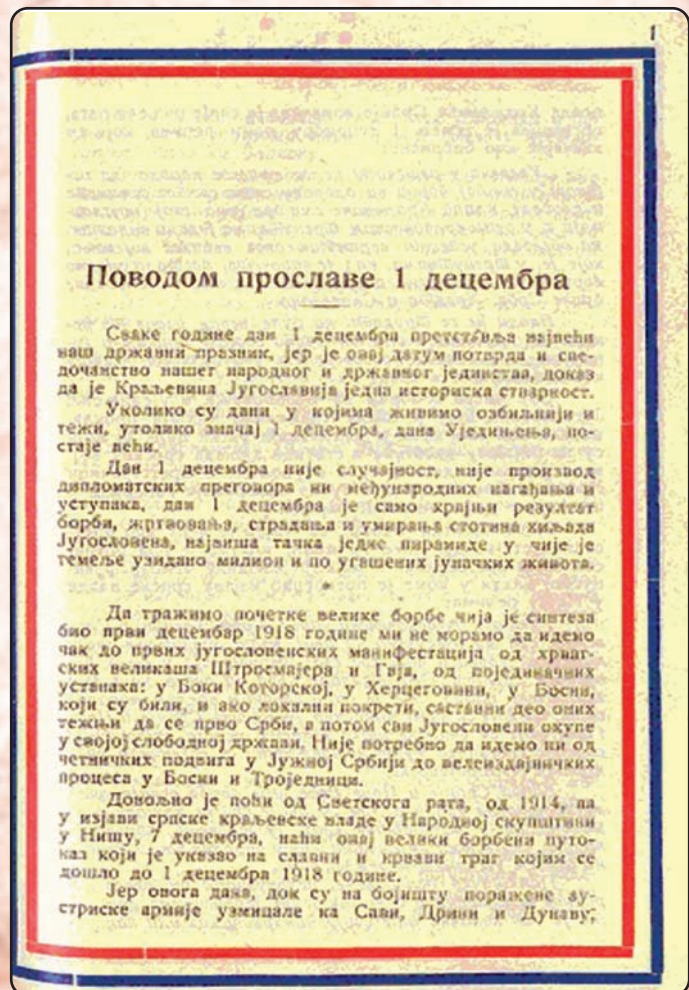

сарадници тада били заузети службама у строју и у установама војске, те ни времена за сарађивање није било: сабља је била заменила перо". Осим тих разлога, кашњење је образложено и техничким проблемима у послератном периоду, пре свега проблемима са штампањем и папиром.

Рајник постаје једини војни часопис у војсци Краљевине СХС/Југославије који за предмет свог интересовања има најшири спектар питања, проблема и дилема ратне вештине и књижевности, као и достигнућа у ратној техници и пракси. На месту уредника најчешће долазе начелници Наставног одељења Главног ђенералштаба, високи официри, чак и у ђенералским чиновима, који су своју војничку каријеру започели у српској војсци. Наставни одсек имао је највише додира са високостручним официрима, предавачима у војним школама и академијама, који су највише и могли да помогну мисију подизања нивоа стручних и војничких знања, као и едукацију официрског кора, те да се на тај начин омогући официрима у малим гарнизонима и у трупи да буду у контакту са новинама у ратној вештини, техници, наоружању и опреми. Преко страница *Рајника*, путем чланака најпућенијих и најумнијих официра војске, покушана је систематска едукација официрског кадра, коме је овај лист „гасио жеђ“ за војностручним и општевојним знањима.

У периоду 1921–1941, у 210 објављених свезака часописа *Рајник*, у свим рубрикама (без рубрике Новости и белешке) објављена су 2.732 прилога. Иако се током овог периода часопис већим делом бавио историјом ратова и ратном вештином (у свим њеним облицима), као основама образовања сваког савременог официра, једна од компоненти је квалитативно одскочила у смислу оспособљавања и едуковања старешинског кадра. Наиме, Наоружање и техника након Првог светског рата постаје једна од доминантних области у *Рајнику*, што је на основу искустава из „колевке“ нових врста наоружања и за очекивати.

У послератном периоду *Рајник* се тежишно бавио питањима стратегије, тактике и новинама у страним армијама, а посебно су значајни бројни чланци који су се бавили радом српске војске и њених делова у току балканских ратова и Првог светског рата. И мада на самом почетку излагања овога листа преовладавају садржаји који анализирају ратну вештину у Првом светском рату и представљају непроцењиво значајан извор информација за војне историчаре, врло брзо савремена достигнућа преузимају утицај на официрски кор с циљем информисања о најсавременијим борбеним средствима и достигнућима у области ратне вештине.

ПРВИ УРЕДНИК ОБНОВЉЕНОГ РАТНИКА

Ђорђа Војин Максимовић, (1876. Кладово – 1942. Линген) артилериски потпуковник (пуковник од 1923, бригадни ђенерал од 1928, дивизиски ђенерал од 1933. године), у Војну академију ступа 1893. и завршава је са XXVI класом 1896. када је произведен у чин артилериског потпоручника. Вишу школу Војне академије завршава 1900. године да би као државни питомац био упућен на ђенералштабну Николајејевску академију у Петрограду у Русији, коју завршава 1904. године. Војничку каријеру прекинуо је ради издржавања казне по пресуди Великог војног суда за официре (1907–1909. године), да би у току Првог балканског рата био враћен у службу. У миру и ратовима обављао је велики број значајних дужности вршилац дужности начелника Историјског одељења Главног ђенералштаба, вршилац дужности Великог жупана Загребачке области, редовни професор на Војној академији (предавао је предмет Историја ратне вештине – балкански ратови), вршилац дужности инспектора земаљске одбране. Носилац је бројних домаћих и страних одликовања. Уредник је Ратника у тренутку његовог обнављања и познати војни писац.

У поздравној речи, на првој седници Уређивачког одбора, први послератни уредник *Ратника*, артилериски потпуковник Војин Максимовић представља часопис као „...наш једини војнонаучни лист, у новим, из основа промењеним приликама Државе, Народа и Војске...”.

На обележавању 20 година новог *Ратника*, 1935. године, речено је, поред осталог: „*Ратник* је био мирнодопска творевина; он је војну науку и ратну вештину обделавао онда, кад су ратови престали, те је тако у доба мира на свој начин припремао војничке старешине за велико дело. Данас, када је пред нама резултат оба дела: мачем и пером, мислимо да нам се неће пребацити нескромност ако тврдимо, да је тај резултат у оба та смисла био значајан и велик.”

Велика плодност и широк спектар питања која су била предмет интересовања *Рајника* несумњиво су послужили као значајан допринос стручном усавршавању припадника Војске Краљевине СХС/Југославије, али су и допринели развоју ратне вештине. Такође је својом тематиком и разноврсним радовима остварио велики утицај на опште образовање војске, посебно официра и подофицира и постао нека врста уџбеничке литературе за младе официре на чијим страницама су се огледали многи угледни војни теоретичари из састава војске Краљевине СХС/Југославије.

Поред гласника појединих родова војске на чијим страницама се расправљало о релативно ограниченом броју стручних питања, *Рајник* остаје једини војни часопис који за предмет свог интересовања има најшири спектар питања, проблема и дилема ратне вештине и није уско родовски (стручно-специјалистички) везан за поједине родове већ за Војску Краљевине СХС/Југославије уопште. Војна штампа није могла да припреми Војску Краљевине Југославије за искушења која су је чекала. На страницама *Рајника* аутори су само покушавали да укажу на савремене процесе у свету, процесе модернизације, опремања војске, развој модерне војне мисли и да утичу на врхове у држави да подрже те процесе и у својој земљи.

Класици војне мисли (у ширем смислу) нису могли непосредно да објављују своја дела, али остаје чињеница да су посредно били присутни у написима који се баве војним наукама, ратном вештином, као и у преводима њихових дела, уграђивањем њихових мисли и прихватањем идеја и ставова. Преведена су дела Голца, Бријалмона, Шерфа, Драгомирова, Лера. Осим ширих извода дела европских аутора *Рајник* је, у рубрици Различитости и новости, а касније Новости и белешке, доносио кратка (неколико десетина реченица) обавештења из руске, немачке, француске и аустроугарске војске, али и из осталих крајева Европе и света (Америка и Кина).

Утицаји стране „војне књижевности“

На српску војну мисао утицале су бројне промене влада и режима у Србији, јер је сваки имао и другачију оријентацију у међународним односима. Тако је српска војна мисао индиректно трпела утицаје руске, аустроугарске, немачке и француске војне књижевности, док је југословенска била под утицајем немачке, француске, британске и америчке. Свакако, то нису једини чиниоци који су утицали на српске и југословенске војне ствараоце, али се чини да су били доминантни.

У написима, преводима и тумачењима, на страницама *Рајника* прожимају се ставови о утицају нацио-

налног фактора на ратну вештину појединих народа, али и дилема да ли је ратна вештина наука или вештина. Суштина свих написа јесте да је ратна вештина и наука и вештина, те да има елементе и једне и друге. И за српску и за југословенску ратну вештину карактеристично је термилошко лутање у одређењу ратне вештине, војне вештине, ратоводства, ратне доктрине и војне доктрине. То ништа није чудно, па чак ни ново јер су и водећи теоретичари војне мисли у свету (савременици) давали различита тумачења о истим појмовима и појавама. Ово питање наметнуто је полемиком која се већ два века водила међу стручним лицима, теоретичарима војне мисли о научној оправданости ратне вештине. Ипак, може се закључити да је већина теоретичара (домаћих и страних) третирала ратну вештину као комплексан спој науке и вештине, као спој теорије и праксе.

Српски генералштабни официри били су школовани тако да се нису морали опредељивати између разних опречности Клаузевица и Жоминија. Уместо тога, они су савршено добро познавали и једну и другу оријентацију војне науке у тадашњој Европи. Они стално прате савремену војну литературу, па је чак и преводе, али према сваком делу, ма како познат и утицајан био аутор, задржавају праву критичку дистанцу. У новом окружењу, у новој држави српски војни теоретичари готово преко ноћи су прерасли у југословенске, при том задржавајући основу образовања, стечене навике и знања проистекле из активне примене тих знања у скоро завршеном Великом рату. У таквим односима размишљања о рату и ратној вештини заснована су на предратним „српским“ размишљањима, а теоретичари војне мисли у Краљевини Југославији (Краљевини СХС до 1929. године) углавном су и били предратни теоретичари, наставници на Војној академији, војсковође српске војске...

Југословенски војни теоретичари пажљиво су пратили дешавања на пољу ратне вештине у Европи и свету и из разматрања водећих теоретичара војне мисли извлачили поуке и искуства која су примењива на војску, простор и народ. И док је у првој деценији након завршетка Првог светског рата пажња југословенских теоретичара војне мисли била усмерена на поуке и искуства из рата, тридесетих година XX века њихова преокупација усмерена је на догађаје у Европи, првенствено у Немачкој, Шпанији, Чехословачкој и Пољској, што убрзава тренд писања о најважнијим питањима из домена ратне вештине. И поред великог уплива стране војне мисли, са сигурношћу се може рећи да је теорија ратне вештине у Југославији изграђивана на темељима српске ратне вештине и дограђивана савременим размишљањима водећих југословенских и светских теоретичара.

Веома мало професија, међу којима је и официрски позив, пресудно утичу на историју и судбину др-

жаве, друштва и народа. Официрски позив има изузетан значај посебно за државе и народе који су кроз историју водили бројне ратне сукобе и били изложени страдањима и разарањима. То је једина професија која све своје квалитете и способности доказује у рату, и у којој од појединца – официра умногоме зависе успех и исход рата.

У српској војсци и у војсци Краљевине СХС/Југославије официр је заузимао скоро најважније место. Док су у српској, једнонационалној војсци унутарвојни односи, односи официра и војника, умногоме били олакшани, дотле се у новој држави, мултиетничкој, радило на стварању и развијању духа заједништва, спајања у један троимени народ. Официри у новој држави имали су посебан васпитачки задатак – развијање духа југословенства и нове заједнице.

Као водећи општевојни часопис (а у периоду Кнежевине/Краљевине Србије и једини), *Рајник* је пре свега представљао полигон на коме су се путем писане речи опробавали водећи српски и југословенски теоретичари војне мисли. Посебно у периоду до 1914. године, представљао је једини прозор у свет у домену војне мисли. Преносио је ставове водећих теоретичара европског и светског калибра, наравно уз опаске на применљивост на сопствену теорију и праксу.

У периоду између два светска рата, због повећаног обима издавачке делатности, али и због утицаја

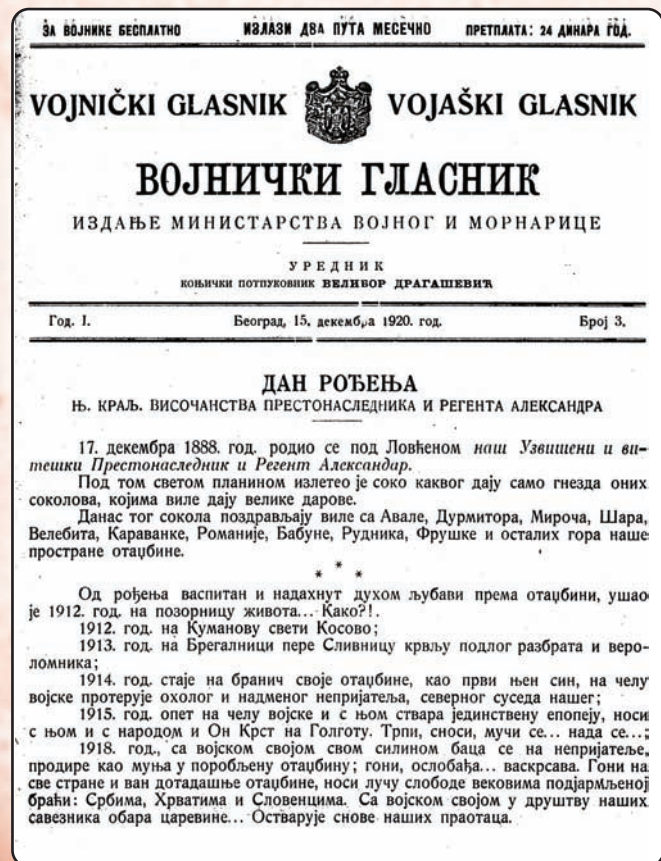
француске победничке доктрине, у Ратнику је све мање радова из домена војне теорије и праксе, који су могли бити непосредно уграђени у југословенску теорију и праксу, а повећава се број радова више информативног и општевојног карактера, као начин информисања официрског кора. Разлог због чега је то управо тако лежи у посебним војностручним часописима, намењених видовима, родовима и службама који су обрађивали конкретне теме уско стручно везане за род. Међутим, што је издавачка делатност у војсци (изражена бројем, врстом и квалитетом војностручних гласила) изражена у већој мери, утолико је утицај часописа *Рајник* и других војних гласила на развој војне мисли, едукацију и информисање официрског кора већи.

Рајник је пажљиво преносио све оно што је писано широм света у домену војнотеоријске мисли, а то су коментарисали и наши тадашњи врхунски војни експерти. Али, постоји велика разлика у односу на утицај часописа у периоду пре Првог светског рата и после њега. И док је већина написа, расправа, предлога и сугестија на његовим страницама у периоду до Првог светског рата нашла свој пут до званичних упута правила и уџбеника, у периоду између два рата сва запажања углавном су само индиректно уношена у правилске одредбе. Разлог је врло прост. Ни француска ратна доктрина, рат материјала, ни немачка, блицкриг, нису биле употребљиве за југословенску војску и она је хтела-не хтела морала имати сопствену ратну доктрину.

Између два рата

Након Првог светског рата на просторима Краљевине СХС указала се потреба, а створиле су се и могућности за настављање традиција војног издаваштва, те се обнављају неки предратни листови. Иако је војска створена из разнородних структура официра из разних армија (аустроугарске, српске, црногорске...), војна штампа у Краљевини СХС преликала се из војне штампе српске војске. На пример, аустроугарска штампа обилавала је богатим и садржајним листовима свога времена (недељни лист *Militärzeitung*, који је излазио од 1848. године, *Armeebblatt*, од 1882. године), али се ипак због традиција у Краљевини СХС наставило са издавањем листа који су имали упориште у српској војсци.

У сфери издавачке делатности, ново доба доносило је и нове изазове. Иако су сва предратна војна гласила дала велики допринос теорији ратне вештине, војним наукама, стручном усавршавању официрског кора и наравно већој информисаности целокупног војничког састава, далеко највеће заслуге могу се приписати пре свега *Рајнику* – листу са најдужом традицијом међу официрима српске војске, који је несебично делио и

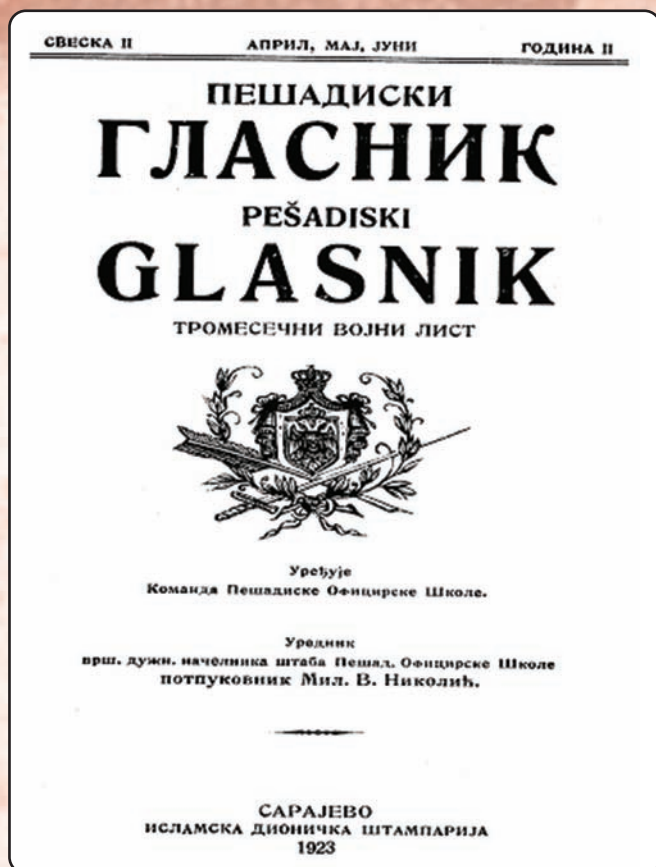

добро и зло sa својом војском. Ратна гласила су само одржавала континуитет српског војног издаваштва и информисала јавност о дневним ратним догађајима.

Због посебности у концепцији и излажењу војне штампе, целокупну продукцију између два светска ра-

та можемо поделити у две структурално различите групе: информативно-забавну војну штампу и војно-стручну штампу.

У новој држави, у новом окружењу потреба за војним гласилима била је велика. Први се појавио *Војнич-*

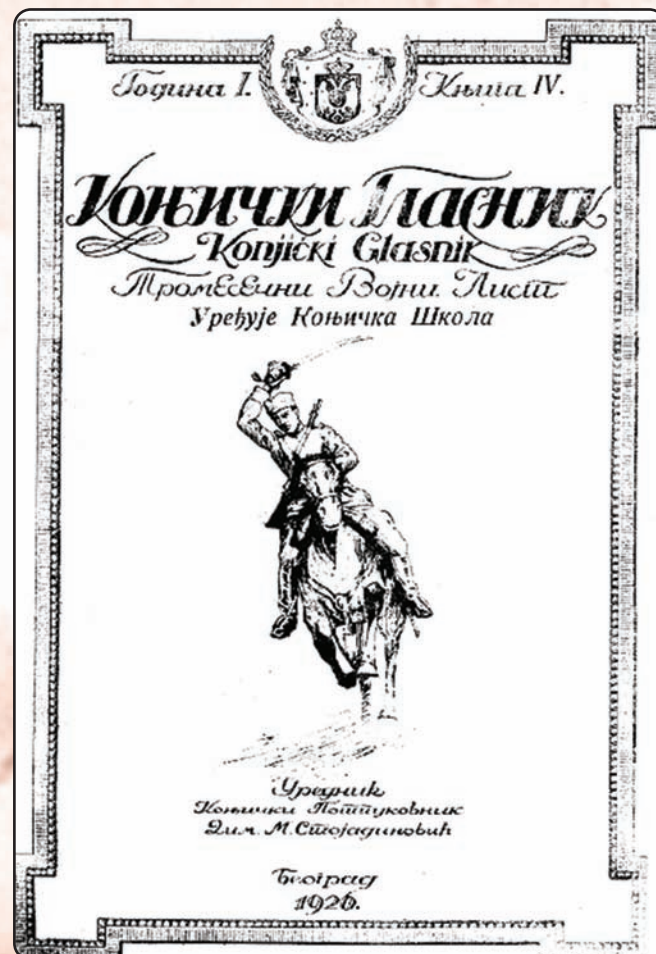
ки гласник (1920. године), као лист информативно-забавног карактера, представник штампе која је пре свега претендовала на масовност и што шири круг читалаца различитог школованог и нешколованог профила, који је као својеврсни хроничар бележио догађаје од значаја за војску. Ипак, обновљени *Рајник* преузео је улогу базичног „општевојног листа за војне науке и књижевност“ у средишту војнотеоријске мисли Војске Краљевине СХС и Југославије. Убрзо за *Војничким гласником* и *Рајником*, отворила се широка лепеза часописа који су отпочели свој живот. У почетку су то били часописи родова да би се касније појавили и часописи видова. У први мах појавио се *Војнички забавник*, као лист намењен забави и едукацији војника, да би већ од 1922. године отпочео свој живот *Гласник пешадијске школе гађања*, који ће након првог броја променити назив у *Пешадиски гласник*.

Од 1926. године долази до процвата југословенске војне штампе. У наредном периоду покрећу се часописи као што су *Коњички гласник* (1926), *Артиљериски гласник* (1926), *Инжињериски гласник* (1929), *Морнарички гласник* (1933), *Ваздушна одбрана* (1939) и *Војно економски гласник* (1939). *Артиљериски гласник* и *Пешадиски гласник* од 1934. године излазе под заједничким именом *Пешадиско-артиљериски гласник*. Сви наведени часописи представљали су концентровану војну мисао примењиву на нижи тактички и командни ниво, и у том смислу технички врло уско стручни.

И поред појаве разних стручних војних часописа, *Рајник* је остао водећи часопис који се бавио великим бројем тема везаних пре свега за ратну вештину и историју ратова. За разлику од војностручних, родовских или видовских часописа, који су за тему својих разматрања имали стручно-специјалистичке радове и бавили се тактиком употребе јединица, употребом наоружања и тактичким радњама, *Рајник* је задржао ексклузивитет водећег војног часописа и на својим страницама расправљао о „могућностима употребе“, односно примени код других армија, новина на општем техничком пољу, као и у домену стратегије, а имао је и рубрику која је постала неизоставни део садржаја – Историја ратова, са тежиштем на искуствима непосредних учесника.

Војна штампа је као неумољиви хроничар бележила кретања у војсци и друштву у домену војнотеоријске мисли, те је на тај начин била активни субјекат и чинилац времена. Она је давала снажне импулсе ка модернизацији војске и уједињењу официрског кора. Водећу улогу војне штампе у Србији и Југославији, од почетка свога постојања имао је *Рајник*, као носилац војнотеоријске мисли.

На страницама информативно-забавне војне штампе своје место нашле су песме, есеји, приче и

приповетке, савети, ребуси и загонетке, прикази нових дела, којима су се широке углавном необразоване масе у регрутном контингенту упознавале са својом отаџбином, државом и војском, њеним слободољубивим традицијама и краљевским домом. Не мање значајна је и чињеница да је ова врста штампе и прва отпочела свој живот и на себе преузела улогу информатора и едукатора у војсци до појаве првих војностручних гласила.

Не могу се занемарити чињенице и жеље Уредништва да се пређе замишљена граница читаности ван војних кругова с циљем уједињења „троименог народа“. Као део пропагандне делатности Министарства војске и морнарице, усмерене на неговање традиција пре свега српске војске, али и етничких вредности и традиција свих државотворних народа Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, информативно-забавна војна штампа имала је пионирску улогу непосредно након завршетка Великог рата како би истицала заједништво, сродност и идеју југословенства.

Такав циљ захтевао је ангажовање водећих књижевних личности, угледних писаца, не само војних већ и оних ван војних структура. Зато је информативно забавна војна штампа као претеча савремених пропагандних медија путем писане речи утицала на јавно мњење, уз избегавање политичких конотација, које су у војсци биле забрањене. Са страница ове врсте штампе координирано се утицало на формирање мишљења о држави, о војсци, о заједништву на пре свега одређену групу људи (рекрутни контингент), за које се мислило да треба да шире идеје југословенства (несвесно) након одслужења војног рока у местима свога пребивалишта.

Војнички гласник

Појава *Војничког гласника* 16. новембра 1920. године била је неминовни одраз потребе која је захтевала да се нова, увећана војска не само што боље васпита у духу нових визија „младе“ Краљевине СХС, већ и да се образује мушка популација и у јавност изнесу најбоље одлике војске – прихватање у своје редове свих припадника народа исказаних именом краљевине.

Идеја о покретању првог чисто војничког листа у новоствореној држави после ослобођења и уједињења потекла је од министра војног ђенерала Бранка Јовановића. Лист је замишљен као део Министарства војног и морнарице са задатком „да код војника, нижих чиновца и официра развија све већу љубав према Краљу и Отаџбини; да негује, овим васпитним путем, војничке и грађанске врлине; да јасним, простим и опште разумљивим излагањем упознаје своје читаоце разним потребама војничким и општим знањима; да им у

слици и речи износи из наше богате и светле прошлости велике и заслужне синове нашега народа, који су свој живот и рад посветили Краљу и општем добру Отаџбине“.

Програмска оријентација *Војничког гласника* подразумевала је обраду, припрему и штампање разноврсних садржаја који су имали национално-васпитну и војничко-поучну компоненту са објашњењима војничких и морнаричких прописа, правила и упутстава. У мањој мери била је заступљена забавно-белетристичка компонента, уз новости и различности из живота у Краљевини СХС, суседним земљама и у свету, поуке из пољопривреде, здравља и хигијене. На крају, лист је доносио и војничку пошту.

С обзиром на то да је циљна групација пре свега војнички и подофицирски кадар, те да је *Војнички гласник* требало да „сеје и учвршћава“ љубав међу браћом, да диже дух јединства, да својим читаоцима пружи не само знања већ и сазнања и да шири писменост и љубав ка књизи и свему оном што је добро и племенито, лист је имао задатак да подиже културни ниво војника. Осим те групације, лист је наглашавао и едукативну компоненту окренуту ка деци официра и осталим структурама, где ће ово гласило бити „лепа национално-васпитна и поучна читанка, те ће сваком родите-

љу бити згодно да свом детету пружи једну такву лектиру место многих савремених у којима се ретко налази национално-васпитни карактер”. Таква национално-васпитна улога *Војничког гласника* често је потенцирана, као и улога учитеља војничког подмлатка путем обраћања Уредништва са страница овог листа.

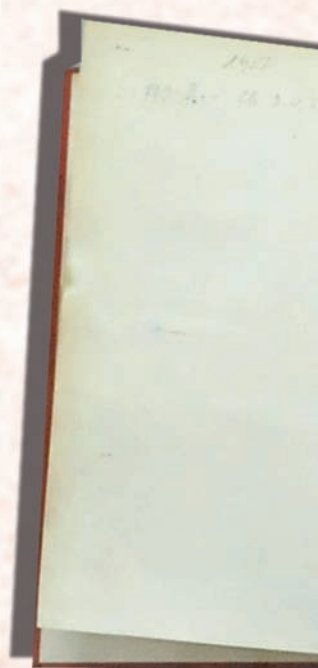
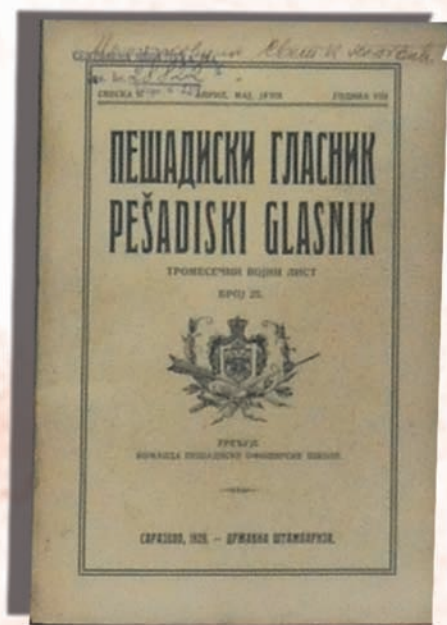
Војнички гласник отпочео је свој живот у издању Министарства Војске и Морнарице и његово настајање и постојање формулисано је „Прописом за уређење и администровање војничким листом – Војнички Гласник – “. Цена листа није се мењала и била је иста – 24 динара за годину дана у претплати, док се војницима бесплатно омогућавало читање листа. Наиме, наведеним прописом било је регулисано да *Војнички гласник*, који се појавио и штампа поглавито за војнике, има се тако и раздавати да у борачким саставима дође „на 10 војника један број, а у неборачким, штабовима и другим саставима на сваких осам војника један број”.

И без обзира на то што је био финансиран из буџета (средства довољна да се лист најскромније појављује), те је имао одређену финансијску потпору, Уредништво је ради квалитета самог листа, а и ради повећања тиража апеловало на већи број претплатника како би *Војнички гласник* био што обилнији и богатији разноврснијим илустрацијама. Претплата за официре, војне чиновнике и друга лица у војсци регулисала се преко ко-

манди, установа и надлештава или се једно лице примало обавезе прикупљања претплате. На десет наручених примерака једанаести је био бесплатан – „на дар скупљачу”. Остали су претплату регулисали путем поште под истим условима. Спискови са тачним адресама (или бројчано по командама) претплатника слати су Уредништву *Војничког гласника*, које је на себе преузимало дистрибуцију листа, односно претплату главној каси Благајничког одељења Министарства војног и морнарице у Београду.

Да у вези с претплатом ипак све није ишло онако како је Уредништво желело, говори податак да су често морали да упућују „Позив” да се измире претплате уз упозорење да „ко од претплатника не буде новац послао, обуставиће му се даље шиљање листа”. Но, и поред свих наведених проблема, месечно је штампано око 40.000 примерака овог гласила, тако да је годишњи тираж листа износио око 500.000 примерака, што говори о масовности и жељама људи из врха војске и државе да путем једног оваквог гласила са високим угледом у народу утичу на формирање и јавног мњења и поверења у војску као институцију, и истовремено на степен едукације и повећање писмености у војсци и држави.

Војнички гласник излазио је два пута месечно, најчешће како је и предвиђено 1. и 15. у месецу, мада је често било и одступања од ових термина, пре свега због материјалних и техничких проблема око штампања. Лист је штампан на 16 страна формата 26x19,2 центиметара, са прилозима на латиници, ћирилици или на словеначком, у зависности од тога како су послати. Прилози Уредништва, народне песме, пригодни чланци и дру-

го, штампано је на латиници или ћирилици по избору Уредништва, које је водило рачуна да тај однос буде приближно једнак.

С почетка је у 1920. години, од првог броја до броја 3 (15. децембра 1920), насловна страна била у облику службеног војног листа без илустрације, са тројезичним насловом на ћирилици и латиници (ВОЈНИЧКИ ГЛАСНИК, VOJNIČKI GLASNIK, VOJAŠKI GLASNIK) и грбом Краљевине СХС, на којој је испод наслова писало да се ради о издању Министарства војног и морнарице, са ознаком године издања, местом и датумом изласка и о ком броју се ради. Већ у броју 2, од 1. децембра 1920, наглашено је да се очекује уметнички клише који је поручен за заглавље *Војничког гласника*.

У свом „много лепшем руву но до сада“, лист је изашао у броју 4, од 1. јануара 1921, уз објашњење слике: „Натпис, где су сва три наслова уткана једно у друго, представља јединство свију нас. Она три наоружана војника представљају три војника наше војске – Србина, Хрвата и Словенца – како нестрпљиво чекају *Војнички Гласник* да читају а који им брзо доноси коњаник. У унутрашњости те слике су поједини делови осам најглавнијих градова у нашој држави, представљени по нарочитим обележјима својим. Градови су: Београд, Загреб, Љубљана, Дубровник, Скопље, Сарајево, Нови Сад и Цетиње“. У таквом новом облику насловне стране лист излази закључно са бројем 23–24 од 1. новембра 1921. године.

Напунивши годину дана свог постојања лист мења насловну страну од броја 25 (15. новембар 1921), која ће остати у таквом облику пуне три године до броја 24

(16. децембра 1924), наравно уз објашњење да слика на првој страни „представља коњаника – гласника – који јури из Београда широм Отаџбине, да објави Војнички Гласник. Испод наслова Војнички (Vojnički, Vojaški) види се наше лепо Јадранско Море, а под њим су места армијских области: Сарајево, Загреб, Скопље и Нови Сад. Лево од слике је стуб на коме су знаци војнички, испод њих је година постанка Вој. Гласника, затим Круна са монграмом Њ. В. Краља Александра, кога штити Б. Орао, и најзад на основи стуба једна лепа војничка изрека и истина.“

Од броја 1–2 (16. јануар 1925) насловна страна поново се мења и у новом облику ће остати до броја 23–24 (17. децембар 1928). У овом периоду, уз мале, скоро неприметне варијације на слици имамо два гробена (од броја 13 – 28. јула 1925, један гробен је пошумљен), те на једном од њих стоје три војника којима су руке испреплетене у „другарском поздраву“ (симболизују Србина, Хрвата и Словенца, а и од броја 13 из 1925. године војници су војнички загрљени) у наручју двоглавог белог орла са краљевском круном. Наоружани војник у подножју оба гробена у подигнутој десној руци држи бакљу слободе чији пламен се пружа према војницима, док у левој руци носи новине на чијим корицама пише на латиници и на ћирилици *Војнички гласник*, симболизујући на тај начин војника – гласника који својој браћи доноси лист *Војнички гласник*. Између два гробена назире се Јадранско море и брод који плови ка изласку сунца симболизујући живот младе државе и Ратну морнарицу. У левом горњем углу слике испреплетене су речи Војнички, Vojnički и Vojaški (Војнички ис-

ОД ОЦА ЈЕ ОСТАНУЛО СИНУ

Велибор Драгашевић, пуковник (24. септембар 1867. – 31. август 1926), завршио је Војну академију 1888. године, Виши курс Војне академије 1892. и радио у војсци до 1896. када као официр у оставци прелази да ради у конзулатима у „неослобођеној Јужној Србији“ при конзулатима у Приштини и Скопљу до балканских ратова. Након отпочињања ратова на Балкану враћа се у војску у службу у Врховну команду и активно учествује у свим догађајима у балканским ратовима и Првом светском рату. Након уједињења враћа се у Министарство војно, а остаће упамћен и као први уредник Војничког гласника.

писано црним, а друга два имена белим словима), док су у десном доњем углу речи Гласник, Glasnik и Glasnik такође испреплетене (ћирилично име исписано црним и наглашено, а латинично белим словима) симболизујући на тај начин јединство троименог народа. Бројеви који су били посвећени државном празнику или некој светковини најчешће су штампани са насловном страном уоквиреном у облику боја са заставе краљевине, у колору и са грбом краљевине у сва четири угла оквира окренута на четири стране света.

Нова измена од броја 1 (9. јануар 1929) у насловној страни доноси и нову слику војника – коњаника – гласника, са трубом и листовима који остају иза њега, симболизујући гласника који доноси нови број овог листа. На ближем листу можемо препознати написане речи *Војнички гласник*. Уз тројезични наслов остали елементи насловне стране су без битних промена.

Какав је значај придаван овом листу најбоље говори податак да је покренут на иницијативу министра војног, те да је први уредник био коњички потпуковник Велибор Драгашевић, син истакнутог почасног ђенерала и професора Артилериске школе (касније српске Војне академије) Јована Драгашевића, члана Српског ученог друштва и Српске краљевске академије. Велибор Драгашевић наставио је традицију свога оца, који је основао и био уредник *Војина*, првог војничког и стручног листа у српској војсци. *Војнички гласник* је у време док је он био уредник изградио своју концепцију и свој програм рада, као и циљеве и задатке свога постојања.

Војнички гласник штампан је у Штампарској радионици Министарства војног и морнарице у Београду. Да би неки прилог био штампан у листу, аутор је морао

да испоштује одређену процедуру. Сви послати рукописи требало је да буду написани само са једне стране папира, штампани писаћом машином или исписани читким рукописом. Рукопис је требало да буде краћи, писан језиком и стилем прилагођеним свим структурама читалаца, једноставан, уз избегавање страних израза, осим где се то не може избећи. Садржина прилога требало је да одговара програмској оријентацији *Војничког гласника*, да изражава родољубље, национални понос, јединство троименог народа или да велича краљевски дом, краљевску породицу и отаџбину. Прилози објављени у листу су хонорисани, о чему је одлучивало Уредништво (о висини хонорара), узимајући у обзир врсту прилога, величину и оригиналност. Хонорари писаца (аутора) прилога исплаћивали су се након изласка њихових радова у *Војничком гласнику*.

Занимљива је процедура слања прилога. Док су официри и аутори из грађанства прилоге слали директно Уредништву, војници, подофицири и питомци војних школа морали су да шаљу своје прилоге искључиво преко својих претпостављених старешина (у јединицама ранга пук, а у установама и надлештвима првопретпостављени старешина). С обзиром на то да су то била лица чина потпуковник, пуковник, бригадни ђенерал,

на тај начин пре доласка у Уредништво прилози су пролазили контролу високих официра уз обострану корист. Наиме, на тај начин побољшаван је квалитет прилога који су стизали у Уредништво, укључиван је један ред високих старешина у уређење самог листа и стварана је шанса да у њему буду објављивани само чланци који су својим квалитетом и оригиналношћу то и заслужили.

Прилози у *Војничком гласнику* штампани су онако како су приспели, на латиници, ћирици или словеначком језику, уз наравно покушаје Уредништва да писма (латиница и ћирилица) у сваком броју изједначи.

Популарност листа је расла јер су у њему објављивали најистакнутији стручни и књижевни радници из целе земље који су саветима (о здрављу, пољопривреди, сточарству и др.) и књижевним радовима обогатили овај лист. Сем тога у овом листу штампана су и службена саопштења и новости, као и новости из света, те је његов квалитет само увећан. Многи састави, приче, песме, чланци и остали прилози из *Војничког гласника* прештампавани су у другим листовима (преко тридесет) из Београда, Загреба, Сарајева, Љубљане, Новог Сада, Дубровника, Сплита, Скопља и других већих градова Краљевине (*Трговински гласник*, *Демократија*, *Српска ријеч*, *Самоуправа*, *Учишље*, *Просветни преглед*, *Новосиби*, *Наш лист*, *Словенски народ*, *Банајски гласник*, *Засјава*, *Жена*, *Живој*, *Ријеч*, *Видовдан*, *Просвјета*) за најшире кругове читалаца. О његовој популарности можда најбоље говори податак да је штампан у тиражу од око 40.000 примерака.

Како је овај лист би намењен првенствено војницима – редовима и морнарима, а потом и подофицирима и нижим старешинама, то је углавном и садржина чланака била тако и заступљена. *Војнички гласник* намењен је првенствено јачању моралног васпитања војске и морнарице у духу родољубља и народног јединства, да негује „најлепше војничке врлине: оданост према Краљу; љубав према Отаџбини; верност према војничкој заклетви“. Требало је да развија осећања о преданом вршењу војничке дужности, да подиже културни ниво војника, да га информише и да шири писменост у војсци и земљи.

Једна од наредовнијих била је рубрика о народном здрављу, у којој је најчешће објављивао пуковник др Владимир Станојевић и у којој је у 176 прилога покушано да се војнику дају „што више знања и поуке о здрављу, те да се војници што више сачувају од болести у касарни и изван ње...“ и да би након повратка својим кућама, када одслуже војнички рок помогли и подигли и „наше село које чини главни део наше велике државе...“. Чланци су писани и ћирицом и латиницом, поучног карактера, лако схватљиви и написани народским језиком, те су тако били приближени катего-

рији лица којој су били и намењени. Ту налазимо прилоге о одржавању хигијене тела, о стандарду и побољшању стандарда живота, о пијаћој води и многе друге.

Чланци о народној привреди су такође били једна од редовнијих рубрика *Војничког гласника*. Приликом покретања овог листа, с обзиром на то да је највећи број регрута и војника био са села, сматрало се да ће и најзанимљивија рубрика управо бити она о газдинству и народној привреди. Сматрано је да се путем овог листа може помоћи у подизању привредне моћи села, изласку из заосталости и пружити едукацију војницима који би након одслужења војничког рока стечена знања пренели и применили у својим селима. У рубрици је најчешће објављивао Жарко Ружић, који је својим практичним саветима о методама рада у пољопривреди, живинарству, сточарству, свињогојству, виноградарству и другим делатностима у народној привреди дао несумњиво велики допринос подизању привреде у Краљевини. О популарности рубрике говори и податак да „неки земљорадници, који су изашли из војске и вратили се кући, траже *Војнички Гласник* и питају уредништво за објашњење и обавештење по појединим питањима привредним“.

Као једна врста информативно-забавног војног магазина *Војнички гласник* потрудио се да својом обилатом и одабраном садржином привуче пажњу не само војника и војничких кругова, већ и других друштвених слојева. Лист је углавном био нем на крупне догађаје који су окарактерисали бурни период политичких парламентарних и ванпарламентарних борби, тако да није регистровао ни политичка убиства у Скупштини 1928. године, нити прогоне политичких неистомишљеника, као ни увођење шестојануарске диктатуре 1929. године. *Војнички гласник* је једноставно покушавао да војску одвоји од политике, истовремено негујући оданост према краљу, краљевском дому и краљевској породици, љубав према отаџбини и оданост и приврженост својим претпостављеним официрима.

Војнички забавник

Као повремено издање *Војничког гласника* јануара 1921. године појављује се *Војнички забавник*, лист намењен пре свега војницима као циљној групацији коју треба информисати о културном стваралаштву Краљевине СХС. У њему се објављују народне јуначке песме, песме, приповетке, приче, ратне шале, позоришни комади и народне пословице. Аутори су најчешће већ позната имена из *Војничког гласника*, а поједини прилози су или прештампавани из *Војничког гласника* или ако нису могли бити штампани у овом листу, објављивани су у *Војничком забавнику*. Лист је замишљен да излази једанпут месечно као додаток *Војничком гласнику*, али након почетних поштовања термина отпочео је са кашњењима да би се на почетку треће године излажења

(свеска 11, март 1923) једноставно угасио. *Војнички забавник* штампан је у штампарској радионици Министарства војног и морнарице.

Војнички забавник у потпуности је садржаје намењене војничкој популацији и у свом кратком периоду излажења надоместио делове који нису стигли или нису могли бити штампани *Војничком гласнику*. Као гласило намењено искључиво за разоноду војника у оном краткотрајном периоду одмора од војничких обавеза, правилним избором песама, прича, приповетки, епских песама, шала и досетки координирано се утицало на уједначавање размишљања, поверење у војску, у државу, у краља и отаџбину. Истовремено се наметао један јединствен модел неговања традиција заснованих на српском искуству из Првог светског рата уз навођење карактеристичних примера.

Штампа у Другом светском рату

Други светски рат довео је до гашења предратних гласила, а као први лист у народноослободилачком рату (НОР-у) појављује се *Билтен Врховног штаба*. Почео је да излази 10. августа 1941. у окупираном Београду и до његовог укидања октобра 1944. штампано је 57 бројева. Пратио је Врховни штаб, а у *Билтену* су објављивани: наређења, упутства и директиве о организацији јединица, начину ратовања и снабдевања; коментари о војно-политичкој ситуаци-

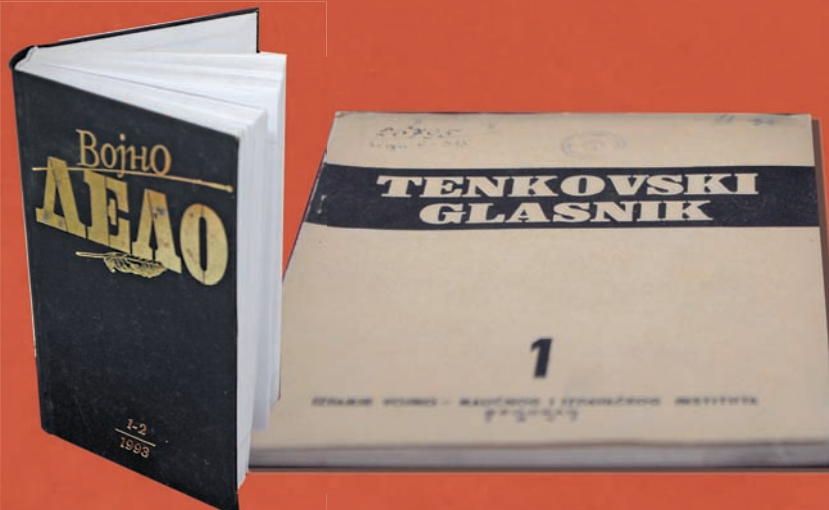

ДРВЕНА КУТИЈА СА ШТАМПАРСКИМ СЛОВИМА, ОЛОВНИМ
ВМ ИБ 29627

ШТАМПАРИЈА "ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ",
ДРВЕНА ПРЕСА ИЗ 1943.
ВМ ИБ 24284

ЗА СВАКОГ ПО НЕШТО

И у „новом окружењу“ и у „новој држави“ војна штампа тежила је да се информисаност војничког састава унапреди. У периоду СФРЈ јављају се многобројна гласила родова и служби, као и поједина гласила армијских области, тако да је равноправност у информисању свих народа и народности била апсолутно заступљена. Тако се јављају гласила: *Артилериски гласник* (1944–1945), који је врло брзо преименован у *Артиљеријски техничар* (1946–1947), *Гласник ваздухопловства* (1945–1992), *Војно дело* (1949–), које и данас закупа пажњу војностручне и науче јавности, *Војно-инжињериски гласник* (1945), врло брзо преименован у *Војно-инжињериски гласник* (1947–1952), *Војноисторијски гласник* (1950–), *Војнополитички гласник* (1948–1953), касније *Војнополитички информатор* (1964–1992) и њихов наследник који је нешто променио форму и функцију *Информатор* (2000–2005), *Војносанијетски преглед* (1944–1958, 1960–1971, 1973–1978, 1984–2005), *Војно-технички гласник* (1953–1995, 2008), *Гласник војноекономских школа и училишта* (1946) и његов наследник *Војноекономски преглед* (1954–1992, од 1980. године Позадина), *Гласник везе Југословенске Армије* (1947–1952), *Морнарички гласник* (1951–1992), *Тенковски гласник* (1947–1952), *Војни гласник* (1947–1992), те његови пандани на језицима народа у СФРЈ – *Воен гласник* (1978–1991), *Војашки гласник* (1981–1990), листови посвећени припаднициома РВ и ПВО – *Крила армије* (1948–1990), морнарици – *Чувар Јадрана* (1948–1988), гарди – *Гардист* (1953–1962), или граничарима – *Народна одбрана* (1948–1953), односно *Граничар* (1954–1973), затим листови армијских области – *Војничке новине* – Ниш (1971–1988), *Војник* – Београд (*Народни војник*, 1948–1959, 1961–1974, 1976–1988), *Народни борац* – Сарајево (1948–1988), *За домовину* – Загреб (1948–1988), *За победу* (1948–1975, 1977–1990), *Наша војска* – Лубљана (1970–1989), *Војничка ријеч* (1983–1985, 1987).

ји и циљевима НОР-а; оцене појединих операција и битака; извештаји о борбама и акцијама; укази о унапређењима; подвизи појединаца; везе војске и народа у временским размацама које је диктирао развој ситуације на деловима ратишта којима се кретало вођство. Излазило је просечно 11–14 бројева годишње, тако је у Београду до 14. септембра 1941. штампано првих шест бројева, у слободном Ужицу у октобру и новембру наредних шест бројева, пратећи Врховни штаб.

Рајна Борба је део информативне војне штампе у ратом обузетој Југославији и у ослобођеном Ужицу изашло је 19 бројева у просечном тиражу од 10.000 примерака, са садржајем претежно окренутом ратним дејствима, а под уредништвом Едварда Кардеља и Милована Ђиласа.

Током НОР-а излазиле су три периодичне публикације (листови, часописи и билтени), као и 5.468 разних других издања (књига, брошура, упутстава), што говори да војно издаваштво није замрло у рату. Све ове публикације излазиле су у милионском тиражу, штампане су и умножаване на слободној и окупираној територији у 154 штампарије и 660 циклостилских техника.

Недељама пре Дана победе (9. мај 1945) и ослобођења Југославије (15. мај 1945), покренут је илу-

стровани војни лист *Фронти* – весник победе и слободе. Он је 25. фебруара, у тиражу од 10.000 примерака, стигао у руке првих читалаца, претежно младих мобилисаних војника у рововима залеђеног Срема. Од броја 7. у јесен 1945. године *Фронти* постаје издање *Народне армије*. Излазио је у тиражима од 10.000 до 360.000 примерака. До његовог гашења и утапања заједно са *Народном армијом* у нови лист *Војска* 1992. године, објављена су 1.683 броја, који су оставили трајне и дубоке отиске на јавној, војној, медијској сцени. Последњих година СФРЈ, ради „јачања братства и јединства“ лист је штампан и на словеначком и македонском, а након распада СФРЈ уз префикс Нови штампано је само 13 бројева.

За 47 година *Фронти* су као главни и одговорни уредници потписали Исмет Мујезиновић, Нико Кадија, Мехмед Тоцкић, Миливој Деспот, Војислав Маричић, Василије Церовић, Шиме Кроња, Милан Кавгић, Стеван Корда, Предраг Пејчић и Радољуб Матовић.

Из штампарије „Борба“ у Београду, 2. октобра 1945, ка читаоцима је кренуо лист *Народна армија*, штампан у 50.000 примерака, са уводником кога је потписао министар народне одбране маршал Тито, уредник ратног Билтена Врховног штаба, чије је традиције нови лист настављао. Лист је почео као недељник и то ће, углавном, остати у свих 47 година непрекидног излажења, с тим што ће се, у краћим кризним раздобљима, током битних догађаја штампати и двапут седмично, па чак и у тиражу од 380.000 примера-

ка. Заједно са *Фронтом* утопио се у нови лист *Војска* 1992. године.

Током 47 година присуства Народне армије у животу оружаних снага и на југословенском информативном простору, њени главни и одговорни уредници (од 1956. и директори установе) у 2.781 објављених бројева били су: Бранко Драшковић, Саво Вукчевић, Душан Дозет, Јован Вујошевић, Мирко Калезић, Стево Маодуш, Миливој Деспот, Милорад Радуловић, Винко Милић, Мехмед Тоцкић, Милорад Мадих, Шиме Кроња, Владимир Хлаић, Иво Томинц, Милан Кавгић, Душан Јанковић, Гаврило Петковић, Стипе Сикавица, Бранислав Милетић и Иван Матовић.

Догађаји из 1991. и 1992. године, проглашење СРЈ као суверене савезне државе, преименовање ЈНА у Војску Југославије довели су до тога да је 28. маја изашао

140
ГОДИНА
ВОЈНЕ
ШТАМПЕ

ВОЈСКА ЈЕ БЕЗ СВОГА ЛИСТА КАО

РАТНИК

ФРОНТИ

НАРОДНА АРМИЈА

ВОЈСКА

НОВИНСКИ ЦЕНТ
ОДБРАНА

први број Војске, ново војно гласило. Лист *Војска* ће као основно издање истоименог Новинско-издавачког центра (НИЦ) од првог броја па у наредних 13 година, колико је под тим именом трајао, испратити све најзначајније догађаје у животу државе и војске. Један од најдраматичнијих догађаја из историје листа било је његово деловање у условима агресије НАТО-а на Србију. Агресија је почела 24. марта 1999. и трајала је наредних 78 дана, испуњена бомбардовањем из ваздуха војних и цивилних циљева најсавременијим убојним средствима, укључујући касетне бомбе и осиромашени уранијум. У ратним условима редакција Војске штампала је 40 ратних бројева листа, на укупно 640 страница, у тиражу који је достигао 50.000 примерака по броју. Објавила је више од 1.050 наслова, 700 фотографија и 60 илустрација.

Главни и одговорни уредници Војске у 13 година њеног излажења били су Станоје Јовановић, Милоје Шћекић, Звонко Пешић и Славољуб Ранђеловић.

Одлуком министра одбране Србије и Црне Горе лист Војска престао је да излази 8. септембра 2005, после 710 бројева. Истом одлуком отворено је још једно поглавље у историји војне штампе. Покренута је *Одбра-*

на, данашње гласило Министарства одбране, двонедељни магазин који ће излазити 1. и 15. у месецу.

Са променом назива и концепције листа наша војска није остала без свога гласила. Напротив, она је и даље била у центру пажње искусног редакцијског тима, а странице магазина *Одбрана* су још више отворене за активности свих осталих елемената система одбране и безбедности, за актуелне друштвене теме, геополитичке процесе и догађаје у свету, научна и техничка достигнућа. Магазин је врло брзо постао референтни извор информација о активностима Војске Србије и систему одбране земље у целини, чиме је испунио своју мисију и оправдао поверење као достојни наследник бројних генерација војних новинара које су у протеклих 140 година оставиле неизбрисиви траг у историји војне штампе.

Листови *Фронти*, *Народна армија*, *Војска* у току свога постојања одликовани су за свој рад и допринос. Народна армија одликована је Орденом Народне Армије са лоровим венцем 1965. године, Орденом за војне заслуге са великом звездом 1975. године, Орденом за слуга за народ са златном звездом 1985. године. НИЦ Војска одликован је 16. јуна 1999. године Орденом Вој-

ЧОВЕК БЕЗ ГОВОРА

Ђов. Миликовић
генерал-мајор

МИНИСТАР ВОЈНИ 1879.

ске Југославије III степена за заслуге у извештавању током НАТО агресије и Орденом Вука Караџића II степена 24. јануара 1999. године.

Традиције *Рајника*, *Фронџа*, *Народне армије* и *Војске* наставља Медија центар *Одбрана* и истоимени двонедељник Министарства одбране.

Магазин *Одбрана* је гласило Министарства одбране које излази од 1. октобра 2005. године. Оснивач магазина је Управа за односе с јавношћу, а издавач Медија центар „Одбрана“. Основни задатак *Одбране* је да информише припаднике Министарства одбране и Војске Србије, запослене у свим осталим елементима система одбране и најширу домаћу и инострану јавност о свим актуелним питањима о одбрани земље. Од 2006. године магазин је чланица Европског удружења војних новинара (ЕМПА), а 31. конгрес те асоцијације одржан је у Београду 2010. године.

Први главни и одговорни уредник *Одбране* био је Славољуб М. Марковић, потом Раденко Мутавцић, а од 2015. године ту дужност обавља Владимир Почуч. ■

Министарство војно

Ф№ 408.
6. јануара 1879. г.

31

Начелнику Главног ђенералштаба.

Доста је времена прошло од како је наша војска без свог гласила, без војног листа.

Уплив тога недостатка на нашу војску може да цени само онај, који зна, какву улогу игра данас у опште књижевност у свету.

Војска је без свог листа као човек без говора.

Војни проналасци и успеси ратне вештине остају нечувени и неопажени у такој војсци; војна знања остају својина и право само извесног броја људи.

Многи користан рад остаје довека непознат; многу плодну мисао поједе прашина.

Да се том мртвилу и немој тишини учини крај, мислим да је последњи тренут настао.

После свршених ратова, и у времену кад се наша војска, на основу стечених искустава бојних, има да препороди и учврсти, војни лист нам је и неоспоран и неопходан.

С тога сам решио: да почетком ове године одпочне изилазити војни лист под именом Ратник.

Овај лист штампаће се о трошку војног министарства, издаваће га Главни ђенералштаб, а уређивати историско одељење главног ђенералштаба.

Ратник ће излазити у месечним свезкама од 6 до 8 табака велике осмине са сликама, цртежима, плановима и картама. Кад буде потребе може и за два месеца у једној књизи изаћи, а може се и увећати.

Цена годишња је 90 гроша чаршијски. За народне старешине, питомце Војне академије, подофицире и војнике стајаће и народне војске цена је 60 гроша чаршијски, а за иностранство 2 дуката царска.

Садржина *Рајника* имаће три дела:

Први: Званични део. – У овом делу штампаће се сви војни закони, укази, прописи, објаснења, рапорти, извешћа, реферати, и томе подобно, што буде од значаја по службу и од вредности по војску.

Други: Научни и поучни део. – У томе делу штампаће се начела и поуке из свију војних грана: организације и администрације, тактике и стратегије, географије и топографије, фортификације и грађевине, артиљерије и технике, судства и лекарства, историје и етнографије, премеравања и крокирања, статистике и економије и т. д. Овај део обухватаће како излагање целокупних наука за специјалисте, тако и популарне поуке за шири круг војних читалаца.

Трећи део: Новине и Књижевност. – Овди ће се штампати како сви нови проналасци у свима вој-

ним гранама од вредности, тако и нова дела, било само адреса са ценом (библиографија), било и кратки извод са рефератом, из кога ће се видети садржај и вредност дотичног дела. – Ово се односи како на страну тако и на нашу књижевност. -

Који ће се од добивених чланака у листу штампати, а који одбацити, решавају референти ђенералштабног одељења, артиљеријског и инжинирског комитета, којима ће начелник историјског одељења све знатније чланке на оцену слати, и они су дужни ово у најкраћем времену да изврше, одређујући за оцену по једног или двојицу од овојих чланова. -

У случају да са стране не буде довољно материјала за лист, дужно ће бити и ђенералштабно одељење и комитети сами да спреме колико потребно буде.

Чланци се упућују на „начелника историјског одељења“, а претплата и све што се на ово односи слаће се на Администрацију Ратника.

НАРЕДБА МИНИСТРА ВОЈНОГ

за офицере, народне старешине и подофицере
— ФН^о 408,
12. јануара 1879. године.

Доста је времена прошло од како је наша војска без свога гласила – без војног листа.

Уплив тога недостатка за нашу војску може да цени само онај, који зна какву улогу игра данас у опште књижевност у свету.

Војска је без свога листа као човек без говора. Војни проналасци и успеси ратне вештине остају нечувени и неопажени у таквој војсци, војна знања остају својина и право само извесног броја људи. Многи корисни рад остане довека непознат, многу плодну мисао поједе прашина.

Да се томе мртвилу и немој тишини учини крај, мислим да је последњи тренут настао.

После свршених ратова, и у времену кад се наша војска, на основу стечених искустава бојних, има да препороди и учврсти, – војни лист нам је неоспоран и неопходан.

Стога сам решио да почетком ове године одпочне излазити војни лист под именом Ратник.

Овај лист штампаће се о трошку Војног министарства, издаваће га Главни ђенералштаб, а уређиваће историјско одељење Главног ђенералштаба.

Ратник ће излазити у месечним свескама 6–8 табака велике осмине са сликама, цртежима, плановима и картама. Кад буде потребе може и за два месеца у једној књизи изаћи, а може се и увећати.

Цена је годишња 90 гр. чар. За народне старешине, питомце Војне академије и подофицере стајаће војске цена је 60 гроша чаршијски годишње.

У писању треба увек да се огледа такт, углађеност и војно васпитање; у критици чиста објективност. – Нападање на личност, исмевање и зачикавање никако неће бити дозвољено.

Да лист на време прописано излази биће непосредно одговоран начелник историјског одељења; а да садржина листа одговара свему горепоменутом, брине се начелник главног ђенералштаба, који и води главни надзор у томе и благовремено грешке исправља.

Начелник Историјског одељења одредиће једног официра за коректора и вођење администрације.

Хонорари даваће се за чланке у научном и поучном делу листа од штампаног табака и то: за преводе до 2, а за оригинале до 4 дуката, колико у тим границама нају референти да спис заслужује награде.

Молим вас да изволите одпустити нужне налоге за извршење свега овде изложеног, с тим да се на челу првог броја Ратника и овај пропис наштампа ради знања и управљања свију којих се ово тиче. ■

Овај ће лист бити научан и популаран, те по томе приступан свима и свакоме и зато треба да ухвати што већег земљишта у војсци.

Господи официрима, који имају научне спреме, створена је овим прилика, да покажу своје знање и вољу за рад, учећи узајамно себе и друге, а они, који нису у томе положају, дата је могућност да прибављају себи оно, што им недостаје, а од тако им је преке потребе, ако хоће да заузимају достојно место у кору официрском.

По томе ја с пуним уверењем рачунам, да неће бити ни једног официра у војсци, који неће с вољом прихватити овај лист, него да ће сви држањем, а који су кадри и радом на њему, припомоћи, да што кориснији буде.

Исто тако очекујем, да ће и старешине народне војске и они који се за то спремају, као год и нижи чиновни стајаће војске, држањем листа показати колико им је стало до свога успособљења за војнички позив.

Господи командантима, командирима и старешинама надлештава и завода у дужности је, да се старају у изобраењу својих потчињених, па ваља и сада, саветом и поуком, да буде вољу за држањем и читањем листа, а код оних који су кадри, и за радом на њему, јер ће лист само тако моћи постићи своју цель: да шири науку и потребна знања у војсци, која се уносе средством наставника и старешина њених.

Са овога, ја ћу водити рачуна како о онима који лист држе, тако и о онима који на њему раде; јер ћу по томе ценити заузимљивост и вољу за науком и радом.

Нека изволе команданти саопштити ову наредбу на потпис свима, којих се тиче, а народним старешинама угодном приликом. ■